En blick på Finlands inre tillstånd

under tiderna närmast före och efter

Karl X Gustafs tronbestigning

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna avhandling av **Karl Ferdinand Ignatius** (1837-1909) har digitaliserats från Bayerska Statsbiblioteket i februari 2008 av Google Books och anpassats för Projekt Runeberg i september 2015 av Ralph E.

c

En blick på Finlands inre tillstånd under tiderna närmast före och efter Karl X Gustafs thronbestigning.

Akademisk afhandling,

som med den vidtberömda Filosofiska Fakultetens vid Kejserl. Alexanders-Universitetet i Finland samtycke till offentlig granskning framställes

af

Karl Emil -Ferd. Ignatius,

Filosofie Doktor,

uti Filosofiska auditorium Lördagen d. 13 Maj 1865 kl. 10 f. m.

-------------------------—

Helsingfors,

J. C. Frenckell & Son, 1865.titi hvarje folks historia forekomma händelser, hvilkå likasom sjelfmant erbjuda forskaren en hvilopunkt, derifrån lian, for en stund afbryiändh den historiska berättelsens gårig, kan blicka tillbaka på det förflutna, göra sig feda för resultaterna. af dess verksamhet, samt sammanfattande dessa till ett helt, skapa sig en totalbild af landets och folkets tillstånd vid den gifna tidpunkten. En sådan händelse utgör i Sveriges och Finlands historia äfven dfottning Kristinas thronafsägelse. De sex fredsår, som närmast föregingo densamma, voro för Svenska höll Finska folked endast en kort rastetid, hvarunder de fingo hemta andad efter de långväga marscherna i Ryssland, Polen, Danmark och Tyskland, för att återigen begynna lika äfventyrligä färder under en ny hjöltekonungs anförande. Innan vi gå att redogöra för vårt folks historia under Karl X Gustafs korta, men ärofulla och i mer än ett hänseedde minnesvärt da regering, anse vi derföre lämpligt att begagda oss af denna hvilopunkt och i några allmänna drag teckna Fin-1 lands dåvarande tillstånd.

För 200 år sedan voro vårt fosterlands gränser bet tydligt olika de nuvarande. I vester och söder sköljdes väl desS stränder såsom nu af Östersjöns begge vikar; men i norr utgjordes gränsen af Kemi elf och Lappmarken, och i öster sträckte sig storfurstendömet ej längre än till de råmärken fredstraktaten i Teusina utstakat. Det gamla Kexholms län, eller hela norra Karelen, som för närvarande hör till Kuopio län, äfvensom den del äf det södra, som omsluter Ladoga stranden och innefattar vid pass hälften af det nuvarande Wiborgs län, räknades då ännu icke till Finland, ehuru Gustaf II Adolfs, Jakob Dela Gardis och (K-É.F.I—sV.1865.) 1Evert Horns svärd hade lösslitit det ifrån Ryssland. Lan-< det var forenadt med Svenska väldet på samma sätt som Östersjöprovinserna

och bildade jemte Ingermanland ett sär-skildt generalguvernement. Dess innevånare åtnjöto icke sammä rättigheter, som storfurstendömets, fingo icke sända representanter till riksdagen, deltaga i lagstiftningen eller bestämina skatterna. Likväl Var länet i ecclesiastikt hänseende underlagdt biskopen i Wiborg och räknades såväl derföre, som för befolkningens skull af både in- och utländska författare till Finland — ett bevis på det nationela foreningsbandets betydelse redan under dessa tider. ”Stor-furstendömet innefattar nu, — säger en samtida inhemsk författare — följande mindre furste- eller hertigdömen: Finland i inskränkt betydelse, Tavastland och beggedera Karelen, samt grefskaperna Kajana eller Österbotten, Nyland, Aland och Savolax.”1) I administrativt hänseende indelades Finland i fyra län, nemligen: Abo och Björneborgs län (hufvudst. Åbo), Nylands och Tavastehus län (h. Helsingfors), Wiborgs och Nyslotts län (h. Wiborg) samt Österbottens län (h. Uleåborg), hvilket sistnämda dock var för-enadt med Yesterbotten. Häradernas antal, som nuförtiden uppgår till mer än 50, var då endast 25, nemligen i Abo

) Wexionius (adlad Gyldenstolpe): Epitome Descriptionis Sue-ciæ, Gothiæ, F'enningiæ et Subjectarum provinciarum. Aboæ 1650. Lib. 1 cap. 22. Märkvärdigt nog förbigås här provinsen Satakunda, hvilken såväl Wexionius som de flesta författare jag ifrån denna tid påträffat hänföra till egentliga Finland. Så säger Burens (Regni Sveciæ Geogra-phica et politica descriptio, upptagande pagg. 1—72 i Suecia sive de Snecornm Regis Dominiis et opibus. Commentarius Politicns etc. Lugd. Batavor. 1631): ”Septentrionalis Finlandia secus Bothnicum sinum, ad areton protenditur, utramque Satacundiam, Wirmo et Masco eomplec tens” etc.; men i texten som åtföljer Gerardi Mercatoris Atlas heter det pag. 78: ”Finlandia est divisee en septentrionale et Meridionale, aus-quelles ont joint Natagundie (sic!) haute et basse, Savolosia, Tavastia, quartiers spacieux de Finnonie. De la passé le Sein Finnic Carelia, de laquelle Hexholm pent etre Kexholm, est la capitale.” Här ställes således hvardera Satakunda härad i bredd med Tavastland och Savolax.lån: Wekmo, Masku, Piikkis, Haliko, Nedre Satakunda, Ofre Satakunda nedredels och öfredels, samt Åland; i Ny-lands och Tavastelius lån: Borgå, Raseborg, Hattula, Ofre ock Nedre Sääxmäki, Ofre och nedre Hollola; i Wiborgs län: Stranda, Lappvesi, Jääsltig, Euräpää, Kymmenegård, samt Savolax öfredels, mediedels och nedredels; i Österbottens lan: Österbottens södra och norraj •) I judicielt afseende lydde unider hofrätten i Åbo följande tre lagsagor: Norrfinne lagsagä med Åland och Österbotten, Söderfinne d:o med Nyland och Tavastland, såmt Karelens lagsagfy innefattande äften Kéxholms läri.

Då vårt lands fattigdom nuförtiden snärt sägdt blifvit ett stående äirine, sorii med förkärlek behandlas, såsom om det skulle vära en sak, hvarÖfver vi ägä all rätt att förhaf-va oss, kari det icke sakna sitt intresse att se huru våra förfäder för 200 år sedan tänkte om samma land. Då gick man till en motsatt ytterlighet. Finland var ett rigtigt Kanaan, om män får sätta tro till den tidens författare. "Jordens fruktbarhet och solens alstrande förmåga är här i sanning så stor” — utbrister den förut anförda Wexionius, juris professor i Åbo — "att en oerfaren knappast någonsin kan tro det; af en enda tunnas utsäde åtetlemnar åkern femton, jägten, fågelfångsten och fisket äro ganska lönande, så att hvarje år ett ofantligt förråd salt fisk härifrån med vinst försäljes i Sverige.” Och efter att i de amplar ste ordalag beprisat allt hvad naturen slösat på Svenska rikets alla länder, utropar häri: "några vällustskänkande produkter saknas måhända; men o, må dessa för alltid förvisas I"2) Man bör erindrä sig ätt detta nedskrefs endast

]) Det är svårt Mi noggrant bestämma häradernas antal, dels emedan täta förändringar dérvid föriiggingo, dels också emedan flere af gref-öch friherreskapen hade sin särskilda styrelse och likasom häraderna sände sina egna ombud till riksdagarna. Ofvanstående förteckning är upp. gjord med ledning af räkenskaperna ifrån Senats arkivet.

*) Epitome descript. etc. Lib. I c. 22 och Lib. VI cnp. ö.två år efter det ett mer än 50 årigt krigstillstånd uppkört, under hvilket landets krafter oupphörligt till det yttersta blifvit anlitade, och dess manliga befolkning årligen decimerats !

Vi skulle anse oss derföre ådagalägga missaktning emot våra förfäder, ifall vi begynte vår afhandling med la-mentationer öfver Finlands dåvarande olyckliga tillstånd — ett dessutom i vår historia redan alltför utslitet

tbema, som icke ens mera har nyhetens behag för sig. Vi tro att våra förfäder icke hafva behof af vårt medlidande, aldraminst under en sådan tid som denna, då det stolta medvetandet att hafva utfört bedrifter, tillräckliga att för alla tider för-skaflä sin nation en ärofull plats i mensklighetens historia, synes hafva genomträngt hela folket; då man utom tusende hjeltedater på slagtfälten kunde uppvisa sådana utförda storverk, som universitetet och hofrätten i Abo, gymnasium i Wiborg jemte flere andra läroanstalter, en ny skolordning — ett mönster för sin tid —, den finska bibelöfversättnin-gen m. m. Den finska generation som då lefde har i sanning mer än någon annan rättighet att säga till sina efterkommande: ”detta allt hafva vi uträttat och sådana voro våra tillgångar. Hvad åstadkommen I med edra?” — Vi skola alltså vid vårt försök att redogöra för landets dåvarande tillstånd endast hålla oss till fakta, öfvertygade att dessa sjelfva tala för sig.

Öfverhufvudtaget voro Finlands produkter för 200 år sedan desamma som nu. Jordbruket var landets modernäring och de 8ädesrikaste provinserna voro Åbo län och Nyland. Dock kan hela landets spanmålsutsäde som nu antages utgöra omkring 750,000 å 800,000 tunnor, för denna tid ej beräknas stort högre än till 140,000 tunnor. Vår beräkning är följande: uti Abo län uppgifves utsädet och kronotionden i råg och korn år 1656 ifrån alla härader med undantag af Haliko och några socknar i nordöstra delen, för hvilka detsamma dock genom jemförelse af tiondeläng-derna approximativt kan bestämmas, hvarföre länets hela utsäde i råg och korn blifver 22,900 tunnor. Antages nu att Åland, *) hvars tionde samma år steg till 937 tunnor, utsådde 3,100 tr, blifver totalsumman för Åbo och Björne-* boi-gs län 26,000 tr. Nylands utsäde stiger i 1655 års ve-rificationsbok, ifall man summerar uppgifterna ifrån de skilda socknarna till 4,592 tunnor,2) och Tavastlands utsäde (1656) blifver, efter samma beräkningsgrund som följdes i Åbo län, omkring 7,200 tunnor. Ifrån Wiborgs och Österbottens län stå oss inga närmare uppgifter till buds, än att kronotionden ifrån det förra (1656) steg till 3,737 tr 25 kappar, och ifrån det sednare (1652) till circa 3,000 tr3), hvarföre vi antaga länens utsäde hafva varit i det förra 13,500 och i det sednare 11,000 tunnor; ett antagande som vinner ytterligare stöd deri, att Österbottens utsäde som i 1635 års verifikationsbok finnes infördt, der upptages till 10,300 tr. ♦) Adderas nu alla dessa summor till hvarandra, fås utsädet i råg och korn för hela storfurstendömet till 62,292 tr; men besinnar man l:mo att utsädet antagligen

•) Observeras bör att vi till en början endast hålla oss till de of-ficiela uppgifterna, pch sedermera med stöd af dem uppgöra våra kalkyler.

?) Orsaken til) denna)lga siffra är - den att häri ingå endast tvä härader, Borgå och Raseborg. Hela östra Nyland (Lappträsk, Orimat-tila m. m.) räknades då till Wiborgs län, samt en stor del af det norra (t, ex. Wichtis) till Tavastland. Lägges dessa delar till fås Nylands dåvarande utsäde till ungefär 6,000 tr.

) Nemligen ifrån Österbottens norra fögderi 1108 tr 6J kappar_ Hvad södra fögderiet beträffar saknas dess tiondelängder, men då tion den derifrån i räkenskaperna värderas till 2493 d. s., och ifrån det norra endast till 1,333 d. s„ synes den ofvan angifna summan v apa dep antagligaste.

*) A)la dessa pppgifter ärp ifrån Senpts arkivet, och fås genoip summering af socknarnes och häradernas utsäde för de angifna åren Att icke alla uppgifter äro ifrån samma år härleder sig af böckoinas bristfällighet, som gör detta omöjligt.G

Jicldre uppgafs lågt, än för liögt, emedan kronoutskyl-derna deraf till ep del berodde; 2:do att många andra un-derslef säkerligen vid uppgifterna försiggingo, hvilka pasto-yeina, som skulle verificera desamma, omöjligen kunde, om 4e också hade velat det, i allo förhindra, samt 3:tio att i depsa 62,292 tr icke ingår utsädet af andra sädesslag än råg och korn; — besinnar man allt detta, upprepa vi, sy-pes det icke vara för högt tilltaget om man fördubblar denna summa, och antager Finlands hela utsäde i spann-lpål kringom år 1655 hafva utgjort 120- a 140,000 tr, och lpddre det sednare talet, ifall man tar med i beräkningen Kexholms län och det pfnj$d§ af Yesterbotten, som genom Fredrikshamnska freden med Finland förenades, ifrån hvilka nuvarande dplar af yårt land uppgifter i den vägen icke stått att fås.

gå bristfälliga och syäfyftnde än de ofvanuppgifna (jiffrorna äro, ha de dock för oss ett icke ringa intresse, ty oafsedt att de ptgöra en väglednjpg för beräknandet af Jandets årliga spanpmålsskörd, får man af dem äfven den säkraste yedg, på det förhållande hvari de särskilda pro-yinserna stodo till bvarandra med afseende å deras odliug

pch sädesrikedom, I detta afseende stod Abo län då ojem-förligt främst. Dess spannmålsskörd kan antagas hafva tippgått till 37 % af hela landets, och uppvägde all den säd, som samtidigt skördades inom det område, som mot* pyarar Wiborgs, Kuopio, S:t Michels och Tavastehus län. Nuförtiden (1850) frambringa dessa län nära nog hälften af Finlands årliga sädestillgång och inemot 2'/a eller 3 gånger så mypket som Åbo pch Björneborgs län, hvars nuvarande skörd endast utgöp 18 % af landets. Wasa län, hvars sädesproduktion nu utgör 17 % af hela Finr Japds och således endast med 1 % understiger Åbo läns, skördade dåförtiden icke ens en tredjedel så mycket som det sistnämnda. Hyad Nyland beträffar ha nyodlingarna de? stigit i jemt förhållande till hela Finlands, ty desssädesskörd utgjorde 1650 likasom också 1850 9 % af totalsumman.

Att åkerbruket icke stod denna tid på någon särdeles hög ståndpunkt, är naturligt. Det var nästan uteslutande de vestra och södra kusttrakterna, hvilka voro någorlunda odlade; det inre landet var föp det mesta skogbeväxt och obebodt. De små socknarne kring Abo producerade vida mer säd, än de största distrikter i det inre landet. Så t. ex. beräknades utsädet (1656) i Reso till 505, i Wirmo 959, i Masku 525, i S:t Marie 544 och i Nousis till 540 tunnor, medan detsamma i Ruovesi vidsträckta pastorat endast utgjorde 251; i Laukkas 107, Rautalampi 153, Wii-tasaari 142, Jämsä 271 och i Ilmola omkring 400 tunnor1). Såsom frostömma trakter omtalas Österbotten och Tavast-land; men dock heter det äfven om dessa att skörden i vanliga år, eller då frost ej infaller, förslår till invånarnes behof. Svedjebruket idkades allmännast i Tavastland och Savolax.2) De vidsträckta mossorna i södra Österbotten omkring Kyro elf, som nuförtiden utgöra en källa för denna nejds rikedom, betraktades då ännu såsom besvärliga impedimenter. M#d deras odlande begynte man först under sednare hälften af 17:de seklet. Det östra Österbotten, isynnehet Kajana län, som var fördcladt på tvenne vidsträckta pastorater, liknade på 1650 talet ännu en vildmark. Åkerbruket hade der gjort ringa framsteg, och endast litet korn såddes på åkern. Innevånarene födde sig *)

*) Ilmola ntsådde enligt 1635 års verificationsbok 392f tr, Att dömma af förhållandet i allmänhet, torde jordbruket på de 20 år tiU J656 der ingalunda stigit. De öfriga socknarnas utsädetsummor, äro med uteslutande af bråktalen (kappar) afskrifne uj 1656 års yerificationsböc. ker i Senats arkivet.

*) ”Sylvas et pespites cum accendunt incolæ, omnes anguii et sinus fumo repientur unde dicta (Savolax)J, videtur. Quorum sementi inoredibi-lis optimi frumenti copia respondet.” Wexionius, JSpit, etc, I,, J, g, 86, samt dessutum L. I cap. 23, 25 pi, ju,mest af jagten. Björnar, vargar, räfvar och vilda renar fälldes der årligen i stor myckenhet af de på skidor framilande och endast med långa spjut beväpnade bönderna.')

I hvilket förhållande stod landets spanmålsproduktion till dess innevånares bebof? Vi veta endast att Finland qnder medlet af 17:de seklet kunde exportera säd till utrikes länder. Ar 1631 utfördes ifrån Åbo genom Öresund 28,279 tunnor råg, samt 1,804 tunnor korn; ifrån Wiborg 5,550 tunnor råg oph 304 tunnor kqrn, och ifrån Helsingfors 2,352 tunnor råg, således inalles ifrån Finland 38,289 tunnor säd. Hvad soiq samtidigt utskeppades till orter inom Östersjön är obekant, Alla år var väl exporten icke så stor; men dock visa de uppgifter som stå oss till buds, att Finlands sädestillgångar vanligeji öfverstego dess egna behof. 2) Man bör icke heller förglömma att bränvinet då ännu icke uppslukade så stora qvantiteter säd sona nu. Att likväl inneyånarne i landets inre trakter till en stor del äfyen i vanliga år lefde af barkbröd är ganska troligt; att de på flere ställen gjorde det i missväxtår är säkert.3)

I öfrigt yaro de skilda provinsernas produkter ungefärligen desamma, som i våra dagar. Österbotten hade rikedom på tjära, smör och lax; Åbo län på säd, fisk m. m.; Tavastland var kändt för sin linodling och produce-: *)

*) Åbo Tidningar 1777 pag. 134 följ.

*) Cronholm: Sveriges historia nnder Gustaf II Adolfs regering. IV. tabellerna efter sidan 296. Deraf framgår att emellan 1627—1632 Finland hvarje är skickade ut sädeslaster genom Öresund. Det minsta beloppet (1630) var 9,220 tunnor, och medeltalet för dessa 6 år blifver nsgqt öfver 18,500 tunnor.

3) Så skref t. ex. kyrkoherden i S:t Michel och Stora Savolax till regeringen, att nöden 1648 i dessa trakter var så

stor "att största delen åto mossa och bark och många af hunger dödde". KnngL Sv. Kiks Ark. Gonsistoriernas skrifvelser till regeringen, Ett konvulut med påskrift: Wl-borgs stift 1618—1718.rade mycket rofvor, dåförtiden för landet en lika vigtig yäxt som potatisen nu; Nyland prisas för sin bördiga jord, sina ypperliga jagtmarker och fiskställen o. s. v. Ånnu mindre än i våra dagar sysselsatte man sig då med trädgårdsskötsel. Likväl funnos enskilda magnater, som genom beröringen med sydligare länder fattat intresse för hortikulturen och hemkomne använde en liten del af sina rikedomar på densammas införande i Finland. Uti presidenten Jöns Kurcks trädgård i Abo bragtes till och med vindrufvor till mognad, och dessa voro af den godhet att de kunde sändas till sjelfva drottningen och andra förnäm ma } Stockholm. *)

Boskapsskötseln och jagten voro då af relativt större betydenhet än nu. Ladugårdsprodukter kunde Finland afi låta till Sverige, Alands ost var välkänd och får man bedpmma dess godhet efter den tull som derföre erlades i städerna, så eftprgaf den obetydligt den holländska. För ett lispund af denna sistnämnda betaltes i lilla tullen 2 öre s. m. och för ”Alands eller Finlands ost” l3/s öre; men för den svenska osten från Norrland endast 1 öre s, m.2) Fisket var en vigtig inkomstkälla såväl för kustbor erne som dem, hvilka bodde vid de stora insjöarne i det inre af landet. Särdeles lönande var strömmingsfisket, ”På några ställen fångas ströming, som hyarken i afseen-

t) Wexionius: Epitome etc. I>ib. VI oap. 5. ”Jöns Enrok hör oemotsägligen till de yppersta män, Finland frambragt. Till sinnet var han ädel och rättrådig, i sitt kall vis och nitisk. Han var en lärd herre, Ägde ett betydligt bibliothek i fäderneslandets historia. . , , ,

Äfven af finska språket ägde Jöns Knrck grundlig kännedom. Han satte stort värde på vettenskapsmän, och var af dem tillbaka högt skattad och vördad. I sitt lefnadssätt var Knrck lysande, praktfull och frir Rostig.” W. G. Lttgus: Åbo Hofrätts historia, första delen pggg. 14 och lö.

I) Stiernman: Samling af Knogl, bref etc. II. 881,de å godhet eller storlek eftergifver den skånska eller skottska sillen”, yttrar Wexionius.1)

Landets öfriga produkter, med undantag af skogsprodukterna, voro af mindre betydenhet. Gustaf II Adolf hade uppmuntrat bergshandteringen. Åtskilliga malmstreck bearbetades i Nyland, der några jernbruk, såsom Syartå, Andskog, Skafwasto o. s. v. under Karl Gustafs tid uppföras i räkenskaperna.2) Myrmalm upptogs ur en och annan sjö. 3) I Kimito fanns, enligt Wexionius, marmor, hvaraf de pelare som prydde kungl. slottskapellet i Stockholm höggos; och i Kexholms län i Kiitelä kapell anträffades ädla stenar och rubiner. 4) Något kalk brändes på Aland 5); saltpeter tillverkades i Österbotten m. fl. ställen. Den fattiga kustbefolkningen i denna landsort brukade dessutom årligen af hafsvattnet koka sig salt till hnsbehof, och man umgicks denna tid verkligen med planer att införa ordentliga saltsjuderier i Finland. Assessorn i Abo hofrätt Magnus Rålambstierna författade i detta syfte ett *)

*) Epitome Descriptionis etc. Lib. I. Appendix. — ”Arengarum vero incredibilis copia quotannis exeipitur; quibus incolæ jusculo elixis, frixis sive assatis, vel alias coctis vescuntur”....etc.

*) Se.i. Ark. Nylands och T:hus landsbok 1656 pag. 220 följ.

*) Wexionius Epit. X. 25: ”Kautalambi, ex cujug fundo ferrese

jnineræ extrahuntur.”

*) ”Tu Berg uti Kexholms lähn, ther uti skole wara edle stenar till fångz; efter som och till K. Johan lefwererade wore Jtubiner, sorq ther uti tagne warit." Palmskölsk. saml. i univ. bibi. i XJpsala, To-pografica LXI. p. 97. Äfven Bureus i sitt förut citerade arbete har denna uppgift: ”In Kexho|rpjæ ditione apud Kidila effodiuutur gemmæ,

quas rubinos Kexholmicos, Kutheni Kidelsco camen vocant.” Jemför Wexion. Epit. I. 28. Märkvärdigt är att så måqga författare öfverens-Stämma i denna uppgift, för hvars trovärdighet vi dock icke väga gå i borgen. Numera ha ädelstensgrufvoraa efterträdts af några enkla fålt-spatsbrott i Imbilax.

*) År 1618 levererades ifrån Åland till slottsbyggnaden i Stock" holm 300 läster kalk. Cronholm. IV. 114.arbete

”Liber de arte coquendi sales”, hvilket dock icke b ef tryckt, ')

Ingea näringsgren har likväl på de sed naste tvenne seklerna gått så framåt som handeln. Ar 1626 steg stora sjötullen i Finland till 6,000 d. s., d. v. s. icke fullt en adertondedel af sjötullen ifrån Sverige och ej ens hälften af den ifrån staden Reval ensamt!2) Erindras bör dock att deSsa 6,000 d. s. endast utgöra tulluppbörden ifrån Åbo, Wiborg och Helsjpgfors, hvilka då voro Finlands enda stapelstäder. De öfriga städernas varuomsättning på utlandet gick vanligen nästan uteslutande genom Stockholm, Åbo eller Reval. I alla hänseenden var dock Finlands handel ytterst obetydlig, äfven i jemförelse med Sveriges. Visserligen måste man antaga att detta sistnämnda lands utvidgade handelsrörelse under medlet af 17:de seklet äfven i någon grad utöfvade ett fördelaktigt inflytande på vårt lands handel; men säkert är att denna på långt när icke ökades i spunna förhållande. 3) Vi sakna väl tulluppgifter från Kristinas och Karl Gustafs regeringar, som skulle bestyrka detta påstående, men år 1673 inbringade stora sjötullen i Finland 16,419 d. g., en summa som visserligen vara nära tredubbel emot den af 1626, men som dock i jemförelse med de framsteg Sveriges handel under samma tid tagit, icke kan bptraktas såspm något för oss tillfredsställande.4) För att upphjelpa sjöfarten *)

*) Wexionius. Epit. L. VI. cap. 5. pch Lagus: Åbp Hpfr. hist. I. 171-173.

J) Cronholm Sv. H. ptc. IY, 585. År 1863 steg tulluppbörden i Finland till 8,291,Q63 mark silfver.

3) Stora sjötullen i Sverige och Finland inbringade 1632: 220,500 d, s., år 1638: 382,000 d. s., år 1653: 534,000 d, s. och år 1662: 1,094,803 d. s. Carlsson. Sveriges Hist. under Konungarna af Ffalziska huset. II. 64.

4) Sen. Ark. en bok med påskrift: ”Räkningh för opbördh och Ytgifft af Store Siötulls medlen uthi Finlandh pro anno 1673”,utfärdade regeringen flere påbud. Alla i Sverige och Fii> land byggda fartyg af ek erhöllo (1646) de större en tredje* del och de mindre en sjettedel lindrigare tull än andra, och år 1654 utsträcktes denna tullfrihet äfven till iuru-ekeppen, sålunda, att de som kunde föra 14 kanoner eller mera skulle njuta en fjerdedel och de öfriga en sjettedel lindrigare tull än främmande. Då Westfaliska freden åtei* ställt de vänskapliga förhållandena med Spanien uppmana* de regeringen köpmännen att sända sina fartyg dit och derifrån direkte hemta sina behofver. *) Likväl var det just från regeringens sida, som handeln mötte de största hinder. Tidens inskränkta statsekonomiska åsigter framkallade nemligen det ena påbudet, mera tryckande än det andra, och handelns fria, naturliga gång hämmades sålunda genom otaliga reglementen. Härtill kom att de växande penniugebehofven nödgade regeringen att betydligt höja tullen, och då icke ens detta förslog, monopolisera landets förnämsta utförsyaror åt enskilda kompanier, som i dess nöd hjelpte den med penningeförsträokningar,

Sålunda uppstodo ett skeppskompani för hapdeln på Spanien och Portugal; ett köpenskaps kompani med uteslutande rätt att utskeppa koppar; ett handelskompani för handeln på Asien, Afrika oeh Amerika, samt ett söder* ländskt kompani, som den 12 Januari 1641 fipk njonopo* lium exclusivum på all tobakshandel i.riket. Härom heter det i privilegiibrefvet, hurusom regeringen förnummit att land och rike numera uppfylles med tobak, ”en vara sona för någon tid sgdan här yarit obekant, oc.h fuller i sig sjelf icke är synnerligen nyttig”, hvarföre också regering-gen faa.de ansett det bäst att helt och hållet förbjuda dess införsel, ”dock likväl, emedan det af en ipritad oyana, och ett stort missbruk är fast af mången begärligt, och Oss

>) Stiernman Saml. af kungl. bref II. 467, 776, 682, och Carlson: Sv. H, eter. II. 68 följ.for dennä gången riågot betänkeligit faller det helt att upp-häfva eller afskaffa; ty äre vi förorsakade vordne, att ställa deri någon moderation, och allt lämpa efter tidernas lopp och folkets humor”. Folkets humor råkade dock härvidlag vara sådant, att det icke ens tillfredsställdes af denna moderation, utan de strängaste förbud o aktad t,- på smygvägar förság sig med denna älsklingsvara, till kompaniets stora förfång och regeringens förtret; hvarföre héla handeln slutligen frigafs den 2B April 1653.')

Mest tryckande af alla dessa handelskompanier vai' dock för Finland tjårukompaniet, som den 31 Mars 164& inrättades och erhöll ensamt rättighet att utföra all den bäck och tjära, som tillverkades i hela Finland, söderut ända till Nyen, samt i Sverige norr om Stockholm. Den inländska tjäruhandeln skulle, såsom förut, vara fri, men att utskeppa tjära tilläts inga andra än kompaniet, som förständigadea att betala allmogen för hvarje läst (om 12

tunnor) 22>/2 d. s. eller 15 riksdaler. Detta monopolium hotade att gifva dödsstöten åt Finlands annars också rin-ga händel. De finska och norrländska städernas borger-» skap klagade, att de genom kompaniets stiftande blifvit beröfvade all handel med utlandet, oeh nu icke ens mera kunde förse allmogen med salt. Klagomålen voro så grun-dade, att regeringen nödgades lyssna dertill och utverka af kompaniet, att detsamma 1650 forbandt sig att på i tid skedd anmodad gifva borgarne i Finland o.ch Norrland; nödiga vexlar på Amsterdam, Hamburg, Lybeck och Danzig, dock med vilkor att städernas borgmästare och råd gingo i borgen för vexlarnas ordentliga betalning. Vidare åtog sig kompaniet att utan frakt ifrån Amsterdam *)

*) Tobakshandeln frigafs redan 1649, men monopoliserades ånyo. 1651, tills den för andra gängen 1653 åter frigafs. Stiernman. Sami. af K. Bref, II. 305, 373, 383, 396, 487 ramt 602, 678, 692, 708. Se för öfrigt W. 6. LaguS: Uppräts ota Tobäk. H:forfi 1851, oeh én öfversigt af handelsförhållandena i Ruhs Srea Rikes Hist. IV. § 360.öfverförä deras varor, samt dessutom framdeles betala för tjärulästen 24 d. s., ifall icke kompaniet kunde bevisa att varan i utlandet för tillfället icke hade någon afsättning. Härmed tillfredsställdes dock icke borgarne, utan fortforo, ehuru utan påföljd, att på riksdagarna fordra tjärukompa-niets afskaffande.')

Likasom deil utländska försvårades också den inre handeln af reglementen och tullar. Städerna hade sig anvisade sina särskilda socknar, med hvilka de fingo handla, tillfölje hvaraf nästan all konkurrens tillintetgjordes. Alla varor, som hemtades in till städerna, måste vid porten undergå den så kallade lilla tullen, hvilken redan under Gustaf H Adolfs regering 1622 infördes och på riksdagen i Stockholm 1638 ytterligare stadfästades. 2) Den utgick med V32 del af varans värde; men hvad den i Finland vid Karl Gustafs thronbestigning steg till, kunna vi ej uppgif-va. Yi veta endast att småtullarne i Finland år 1634 inbringade 14,460 d. s. och 1638: 15,700 d. s.3) I landsböckerna för Karl X:s regering ha vi icke påträffat annat, än en inkomstpost ifrån lilla tullen i Abo och Björneborgs län för år 1657, som uppföres till 2,500 d. s. För att lättare kunna hålla kontroll öfver lilla tullens ordentliga erläggande voro alla städer och marknadsplatser omhägnade med ett stakett af 8 alnars höjd (?), hvars portar öppnades hvarje sommarmorgon klockan 4, men om vintern först kl. 6.4)

Af häridelns större eller mindre utsträckning berodde naturligtvis städernas betydenhet. Att denna icke kunde vara stor, behöfva vi efter^det ofvansagda knappast tilläg- *)

*) Stiemman. Sam], etc. II. 525, 641. Om regeringens inblandning i tjärnhandeln se Carlson, St. Hist. II. 65 följ.

*) Stiemman. Riksdagars och Mötens beslut. II. 955 f.

*) Sen. Ark. Finlands Hufvndböckex för de nämnda åren.

*) Cronholm. Sr. Hist. IV. 565.ga. Efter den räfigordning, som den 26 Januari 1647 ut-gafs för städerna i Sverige ocli Finland, innehade Abo det sjette och Wiborg det sjunde rummet ibland rikets städer; Helsingfors det 18:de, Wasa det 20:de, Uleåborg det 27:de, Björneborg det 50, ttaumo det 51, TorUeå 52, Borgå 56, Ny Karleby 57, Gamla Karleby 58, Nystad 62 och Ekenäs det 63:dje. Redan häraf framgår huru ringa de finska städeröa voro äfven i jemförelse med de svenska. En-dasrt tvenne voro någorlunda betydliga: Abo och Wiborg. Beggedera gynnades med utländsk seglation. Särskildt var Abo privilegierad med en frimarknad, som hvarje år ifrån den 8 September skulle fortgå i tre veckor ända till den 28. Den lilla tullen inbringade i staden år 1634: 4,800 d. 8. och stora sjötullen steg år 1673 till 7,478 d. s. eller 692 d. 8. för utgående och 6,786 d. s. för inkommande varor. Sjöhandeln drefs hufvudsakligast på Stockholm och Amsterdam och det mest med utländska fartyg. *) Under Gustaf II Adolfs regering passerade emellan 1627 —1632 intet enda finskt fartyg med last ifrån egna ham« nar Öresund, utan de finska varorna kommo från hemlandet uppå utländska, mest holländska skepp. Under Kristinas regering föranledde väl de friheter, hvarmed de inhemska fartygen hugnades, också vårt lands köpmän att *)

*) Den lifligare beröring, hvari Åbo stod till Anseterdam, gaf understundom anledning till skriftve.- li i g emellan hvardera städernas styrelse. En borgareenka Sofia Henriksdotter Facht ifrän Åbo klagade att hennes aflidne mans faktor Claes Cloppert i Amsterdam icke utbetalte en räkning af 1,800 d. som han var henne skyldig. Tillfölje häraf skrefvo borgmästare och råd i Abo till magistraten i Amsterdam och an. höllo hos densamma dö rätt? Jöen då miet resultat häraf blef, vädjade man till svenska regeringen, som den 24 Mars 1657 förordnade att en-kan

Facht skulle få full ersättning för sin fordran hos Cloppert, af de penningar bemälte holländare hade innestående i Finland, och hvilks blifvit belagde med qvarstad. Riks..registr. fol. 703 och Sen. Ark. Gott-lundska samlingen.slå sig på skepp sbyggeri; men i alla fali synes handeln ined utlandet ännu under Karl X:s tid i Finland förnämligast varit passiv. De förnämsta utförsvaror ifrån Abo voro spannmål, skogsprodukter, Åbo lärft m. m. Eldsvådor härjade ofta staden. Bland dess byggnader framstodo, utom domkyrkan, höfrättshiiset, rådhuset, universitetet m. m. Ön Runsala var då redan en älskad utflyktsört för stadsboarna, och prisas fö t sin naturskönhet, hvafi man ansåg den öfverträffa sjelfva Thessaliens Tempe.') Åbo räknade år 1656: 2,811 mantalsskrifne innevånare, hvårföre dess folkmängd kan antagas hafva utgjort omkring 6,000 personer. Åbo var således denna tid störré än Liverpool och täflade i folkrikhet med Manchester!2)

Utaf alla Finlands städer dref Wiborg den största exporthandeln. Lilla tullen steg der till (1634) 6,200 d. 8. och Sjötullen (1673) till 5,170 d. s., af hvilken sistnämnde sum-ma 3,459 d. s. belöpte sig på utgående varor. Utförseln af tjära, beök och tran ifrån Wiborg skattades år 1640 till 91,000 d. s. eller något mer än en tredjedel af den summa (251,000 d.) hvartill Sveriges och Finlands sammanlagda utförsel af dessa varor värderades.3) Orsaken till denna jemförelsevis stora export var delvis den* att de ryska varorna vintertiden forslades till WiboTg och sedermera om våren derifrån utskeppades. Då tjärukom-paniet stiftades, afsågs dermed äfven att skaffa Wiborg én fordel, ty denha stads köpmän nppmanädes att jemte Stockholms bilda kompaniet. Dock syftes Wiborgs bor-gerskap i allmänhet betraktat nämnda monopolium med samma ovilja, som de andra städernaB. Staden egde un-

*) Wexionins. Epitome etc. L. VII. c. G.

*) Liverpool hade enligt Macaulay omkring år 1685: 4,000 och Manchester icke fullt 6,000 innevånare.

*) Odhneri Sveriges inre Historia under Christinas förmyndare/ pag. 269.der Kristinas regering fartyg, som seglade på Spanien och Portugal.1) Biskopssätet och det 1611 inrättade gymnasium bidrogo också att skänka Wiborg en betydenhet, den dess egenskap af landets hufvudfästning ingalunda förminskade. Redan då hade staden flere kyrkor och byggnaderna innanför vallarna voro mest stenhus.2) Ar 1658 Utgjorde stadens mantalsskrifua befolkning 1,628 personer, hvarfore inuevånarne inalles torde uppgått till 3- a

4,000.

Finlands tredje stapelstad Vai‘ Helsingfors, som ge* Uotn drottning Kristinas förordning af den 2 Oktober 1639 flyttades från Sin förra plats vid Wanda ås utlopp till sitt nuvarande ställe, och derjemte, sedan planen att på Sandö grundlägga en ny stad lemnats å sido, förságs med rättighet till fri seglatioil likasom Åbo och Wiborg. Regeringens förhoppning att här få en blomstrande handelsplats, blef dock nu likasom förut under Gustaf Wasas tider besviken. Stora sjötullen, afgifterna från inkommande och utgående bondskutor inberäknade, steg 1673 endast till 1,315 d. s.a) För att underlätta landthandeln upp-

*) Deti 3 November IGol skfifver Löndshöfdingen J. Rosenbane till karl X au Wiborgs borgerskap nästförledne vår ”affärdat ett deras eget väll munderadt köpmansskepp till Portugal’4, men att detta, jemte flere andra fartyg, blifvit taget i arrest, titan att man kan veta anledningen dertill. Saken hemställes till kungen, hvars skydd desto mera be-höfs, som flere, hvilka begynt i staden bygga och utreda skepp, genom nu timade händelse kunde äfskräckas och handeln derigenom lida. Kungl. Svensk. Riks. Ark. Landshöfdingafnes skrifvelsef.

*} Urkundsamling för finsk hist. II. 313, 314. Uppförandet af stenhus aiSägs såsom en förtjeust. Landshufd. i Wiborg E. kruse anförde (1658) såsom en af handlanden derstädes A. BUrchards förtjenster, att denne stod i begrepp att bygga ett sköttt stenhus, kiks. ark.

*) Ehuru jemförelse emellan Helsingfors förr och nu icke borde komma i fråga, då stadens betydenhet i landet nu är en helt annan, kunna vi dock icke underlåta att såsom motstycke till ofvanstående sum-

(R.E.F.I—s V. 1865.) 2byggde staden 1661 på egen bekostnad tvenne broar öf-ver Thölö viken, i hvilkas underhållande den 3 år sedna-re lyckades utverka, att de kringliggande socknarna skulle deltaga. Helsingfors hade en trivialskola och ett hospital, samt hugnades 1646 med tie års frihet från man talspengar,' lilla tullen,

accisen m. m. I Turkhauta by af Janakkala socken hade stadens borgare rättighet att årligen den I September hålla marknad. Stadens innevånares antal var emellan 1,000 a 1,500. *)

Dessa voro år 1654 de enda städer i Finland, hvilka fingo besökas af utländska fartyg och åtnjöto full stapelrätt. Om de öfriga städerna kunna vi vara kortare. Björneborg, Raumo och Nystad erhöllo den 16 Mars 1641 rättighet att segla utrikes, dock med det förbehåll, att de icke skulle få utskeppa andra varor än trädkärl, och icke tillbaka hemta med sig annat än kontanta penningar eller salt, samt dessutom vid både fram och återresan antingen i Åbo eller ^ib Dalarön erlägga tull.2) Ut.af de omnämnda städerna synes Nystad, som var hufvudstaden i gref-skapet Wasaborg,- varit störst och haft den lifligaste rörelsen.3) Dess mantalsskrifna befolkning utgjorde (1656)

ma framhålla, att uppbörden vid Helsingfors tullkammare 1864 steg till 1,738,107 mark silfver.

’) Emedan Helsingfors tillfölje af flyttningen och 1656 års brand var fri frän mantalspengars erläggande, saknas derifrån i Sen. Ark. man-talslängder ända till 1663, då de deri upptagna personernas antal var 641. Öfriga uppgifter om staden äro ur Kungl. Sv. riksarkivet.

J) Stiernman. Saml. af K. bref. II. 311.

3) Om Nystads handel skrifver Wexionius: ”Vasa lignea ad cir-

cumjacentes vicinos, longe etiam dissitos atque exteros, copiose et lucrose defert; quibus navigia ad medium usque malum onerantur atque explen-tur; ut non navis sed mons, iisdem viminibus artificiose constrictis, in mari appropinquare videatur. Quæ navigia, etsi maxime onusta, ob imple-tas aere vasorum eavitates, submersionem minus metuunt.” Epit. etc. L. VII. cap. 62.486 personer, medan Björneborgs endast var 365 ocli Raumos 327. Borgå, som under den föregående tiden täf-lat med Helsingfors ocrf hvars utskylder till och med (1621) taxerades högre än den sistnämnda,s,') såg nu sin handel till dennas fördel inskränkas. Stadens innevånare, hvilka i 1655 års mantalslängd upptogos till 407 och i 1656 års till 338, hade endast tillåtelse att med egna skutor färdas öfver till Estland och derifrån hemta spannmål, men måste först erlägga tullen i Helsingfors. Samma förmån tillerkändes äfven det under Raseborgs grefskap lydande Éknäs. 2) Isådendal synes utider en lång tid icke haft någon representant]bå riksdagarna. Obetydlig då såsom nu, hade den samma industri som i våra dagar, nemligen yllestickningen att tacka för sitt rykte och äfven för sina stadsprivilegier. Grefve Per Brahe, hvilken, såsom bekant är, egnade snart sagdt en faderlig omsorg åt allt, äfven det minsta, som bidrog till Finlands förkof-ran, utfärdade den 10 Mars 1649 för Nådendal stadsprivilegier, och orsaken hvarföre han kommit att ”taga i betänkande denne lille fläckens uppkomst” förklarar han sjelf sålunda: ”emedan vi förnimme att sjelfva innevånar-ne hafva lust till sin egen uppväxt och forkofring och isynnerhet med stickande och allehanda sorter dagligen mer och mer tilltaga, så att Hennes Kungl. Majest, haf-ver efter vår skrifvelse haft ett nådigt öga uppå dem” etc. Staden skulle hafva en borgmästare och sex rådmän.3) Dess mantalslängd upptog 1656: 101 och Eknäs d:o 1655: 122 personer. Af Österbottens städer voro Wasa (1653) med 380 och Uleåborg med 474 mantals-skrifne innevånare, de betydligaste. Deras, likasom de

>) Cronholm. Sv. Hist. IV. 238.

*) Stiemman. Sami. af Kungl. bref. II. 462.

*) Finska Litteratursällskapets manuskriptsamling. En bok med titel: ”Documenter affattade åren 1282—1733” p. 177.öfriga österbottniska städernas handel låg i tjärukompa-» niets våld. Ny Karleby hade en viss vigt genom den der befintliga trivialskolan, men var dock i intet annat afseende framom Gla Karleby, med hvilken den begynte täfla i folkmängd. Städerna hade (1603) den förra 337 och den sednare 339 mantalsskrifne innevånare. Alla nu uppräknade finska städer voro underlagda Kungl. Amiralitetet och måste dit leverera ett bestämdt antal båtsmän. Under ”grefvens tid” och till en stor del genom hans omsorg hade Finland på de sednaste decennierna erhållit en mängd nya städer. Alla hade dock icke stadsfriheter. Den 11 November 1654 skref Karl X till landshöfdingen i Wiborg J. Rosenhane, med anledning af ”borgmästarens uti den nya staden Wekkelax i Finland Herman Kubbes anhållan” om privilegier för staden, att ehuru han (kungen) dertill icke vore obenägen, så hade han dock uppskjutit saken till dess allt, som härvid kommer i konside-ration hinner efter ortens beskaffenhet ransakas. Men

på det att allmogen må vänjas att besöka den nya staden, skola de tre marknader, som der i nejden af Wiborgs borgerskap besökas, förläggas dit. ') Willmanstrand, som denna tid icke så sällan omnämnes, synes dock endast varit en handelsplats, der Wiborgs-boarne äfven årligen fingo hålla marknad. 1 1658 års mantalslängd upptages, såsom bosatta der, endast 21 qvinspersoner, utgörande soldathustrur, enkor och pigor. Wiborgs stads ombud anhöllo vid 1654 års riksdag att "Wildemans strands platsen" endera skulle få läggas under Wiborgs stads jurisdiktion, eller också få bortbytas emot ett annat tjenligare marknadsställe.2) Deremot hade "Savolax Nystad" eller Nyslott af Per Brahe bekommit vanliga stadsprivilegier, •)

•) Sv. Kiks Ark. riksregistr. fol. 1907. Se för öfrigt om denna stad P. G. Wikman: Fredrikshamns historia, pag. 14, 15.

*) Riksregistr. fol. 1271.Dess uppkomst hämmades doek af eldsvådor och slutligen af Ryssarnes anfall, då staden blef "till största delen afbränder och ruinerad". *) Stadens mantalslängd upptog 1658: 136 personer, slottsfolket inberäknadt. Jemförelse-vis bättre framgång hade de i Österbotten nyss anlagda städerna Brahestad, Kristinestad, Jakobstad och Kajana.

Seglationen, ehuru i högsta grad bunden, var dock icke inskränkt till städerna allena. Måhända större än i våra dagar, var den sjöfart, som idkades af de finska skärbönderna. Finska viken hvimlade utaf bondskutor, hvilka ifrån Nylands, .Abo och Wiborgs läns kuster seglade ut, lastade med landtmanuavaror. Isynnerhet var förbindelsen med Estland liflig. Den finska allmogen hade rättighet att föra till Reval på egna farkoster allehanda produkter af dess egen afvel, såsom fisk, smör, kött, äfvensom ved och trävirke, samt derifrån hemta tillbaka salt och spannmål. Dock måste de vid afseglingen ifrån hemorten vika in vid någon af de finska tullplatserna och der erlägga tull efter taxan. Samma skyldighet ålåg dem äfven vid återfärden, i så måtto, att änskönt de redan i Reval betalt tullj för sitt salt och sin spannmål, måste de dock ytterligare vid finska tullkamrarna erlägga en afgift, som motsvarade den differens, som rådde emellan tulltaxan i Finland och Reval, hvilken sistnämnda var betydligt lindrigare. Borgarne i Reval besökte också flitigt den nyländaka skärgården, dit de fingo komma med toma farkoster för att uppköpa fisk och ved.2) För att bevaka kronans intresse beträffande denna seglation, inrättades, utom de gamla tullkamrarna i Wiborg, Trångsund, Helsingfors och Abo, åtskilliga nya, såsom på Por-kala udd m. fl. Ar 1673 funnos på Finlands södra kust följande tullkamrar, uppräknade i ordning ifrån öster;

>) Palmsköldska samlingen i Upsal». Topografien LXI pag. '231. *) Stiernmau. Samling ete. II. 522, 652, 764,Björkö, Trångsund, Wiborg, Wekkelax, Pellinge, Helsingfors, Porkalaudd, Barösund, Hangöudd och Åbo. Bönderna ifrån Åbo skärgård voro kända såsom goda sjömän. Pargas och Merimasku boarnes seglation uppväckte sjelfva Åbo borgerskaps afund. Korpo och Töfisala bönderna drefvo liflig handel på Stockholm.') Likadan handel drefs äfven af Ålänningarna, och det ungefär med samma produkter, som nuförtiden; nemligen strömming, landtmannavaror och ved till brännsle. Österbottens kustsocknar utsände årligen, flere förbud oaktad t, farkoster till Sverige, till icke ringa förfång för landskapets städer, hvilka dessutom ledo af den handel adelns fogdar och inspektorer bedrefvo på landet. Slutligen böra vid omnämnandet. af den tidens handelsförhållanden icke förgätas Ryssarne, som ifrån Kexholms län och Arkangel kommo med sina varor in i landet, vandrande ifrån gård till gård och köpslagande ej blott med bönderna utan äfven med städernas borgerskap. Isynnerhet besökte de flitigt Österbotten; men ville dock icke rätta sig efter svenska regeringens förordning, som innehöll, "att den ryska handeln sig intet vidare än till Uleå stad skall extendera och utsträcka, på det att allt olaga landsköp samt hvarjehanda underslef och försnillande i kronans tull och rättigheter måtte förekommas och betagas"; utan tågade ända till Torneå och längre bort, der innevånarne funno sin fördel att uppköpa deras varor och med vinst försälja dem åt Lapparne. 2)

Den förnämsta gradmätaren af landets dåvarande odling och välstånd utgöra dock dess folkmängdsförhållan-den. Enligt ungefärlig beräkning egde Finland, jemte

') Riksregistr. 1654 fol. 963, 1260.

2) Riksregistr. 1654 fol. 97; och om Ryssarnes handel i Österbotten: Tigerstedt, Handlingar rörande Finlands historia kring medlet af 17:de århundradet, pagg. 300, 316, 332, 357.Kexbolms län, den delen af Westerbotten,

som liggep öster om Torneå och Muoniå elfvar, samt nuvarande finr ska lappmarken, vid Karl X Gustafs tbronbestigning omi-kring 450,000 innevånare, således vid pass en fjerdedel af sin nuvarande folkmängd. Till denna summa komma yi på flere olika vägar. l:o genom jemförejse med samtida förhållandet i andra länder. Sverige, utom Skåne och Blekinge, egde under Karl X:s tid icke fullt en million innevånare, ') och då dessa provinser räknas till, ungefär

1,200,000. Får man antaga att folkökningen hos oss stigit i samma proportion som der, så skulle Finlands inner vånare vid nämnde tid utgjort omkring 500,000. Norge åter hade 1666: 450,000 innevånare,2) hvilket, om proporr tionen begge ländernas folkmängd .emellan då varit densamma som nu, skulle för Finland gifya en summa af vid pass 480,000. Emedan folktillväxten i vårt land under dessa 200 år sannolikt dock varit relativt starkare än i de begge andra länderna, torde man något få nedpruta dessa siffror. Yi sluta derföre att Finlands folkmängd vid medlet af 17;de århundradet varit lika stor, som Norges, eller åtminstone 450,000 personer. 2:do tjena oss till ledning vid dessa beräkningar de ifrån denna tid i behåll varande qvarntulls mantalslängderna, hvilka enligt stadgarna skulle upptaga, på vissa undantag när, alla perr soner emellan 15 och 63 år, och således borde innefatta circa 60 % af hela folkmängden; men i sjelfva verket för Karl X:s regering knappast kunna anses innehålla mera än 30 % deraf.3) Den i mantalslängderna uppskrifna be-

’) Carlson. Sveriges hist. II. 5.

a) Historisk Tidsskrift. Tredje Hække, Andet Bind: Statistiske Bidrag af Hammerich pag. 29.

3) Angående sättet att beräkna Finlands folkmängd under tiderna före tabellverkets inrättande, hafva yi redan vid qtf annat tillfälle uttalat vår mening, och då denna blifvit offentliggjord i Helsingforsfolkningen steg 1656 inom det dåvarande sto rf ur stendöd met Finland till 117,389 personer nendigen i

Abo och Björneborgs län . . , 38,495.

Åland.............................. 3,585,

Nylands och Tavastehus län , 32,162,

Wiborgs och Nyslotts län • • 26,065. Österbottens län................. 17,082.

Summa 117,389. *)

Uti Österbottens läns verificationsbok för år 1663 ingå — besynnerligt nog — mantalslängder från öfvor-och Neder-Tomeå socknar, äfvensom från Mommarnas bruksförsamling i Lappland, Antages dessa församlingar ungefärligen hafva motsvarat den nuvarande finska ande-

Tidningar 1864 Niris 230 & 231, hänvisa vi, för att undvika vidlyftighet, läsaren dit. Vi tillägga endast att vår ofvanuttalade åsigt om den mantalsskrifna befolkningens förhållande till hela summan, gäller endast för Finland i allmänhet, men kan icke obetingadt tillämpas på hvarje landsort. I städerna t. ex. och mera bebyggda landsorter, såsom Åland, var proportionen säkerligen en annan. Vi ha vid beräkning af städernas folkmängd antagit de maptalsskrifnes antal till dryga 40 procent. Hvad inye landsorter åter beträffar, kan anföras att Paldamo socken (1653) räknade 610 mantalsskrifne innevånare, men icke dess mindre samtidigt uppställde en vapenöfvad gränsbevakning eller landtstorm af 420 man. Kyrkobågarne (mankön öfver 12 år, som voro arbetsföre och gjorde dagsverk åt pastor) uppgingo dersammastädes till 570. Åbo Tidn. 1777. 133, 134,

t) Bet har icke varit oss möjligt att för ett år få fullständiga mantalslängder från alla län, ty än saknas i något läns verifleatloner uppgifter från vissa härader, än njuta några delar frihet frän mantals-pengar för ett eller flere år o. s. v. År 1656 har dock gifvit oss de bästa uppgifterna, ehuru vi icke fått sådana från Tavastehus län, hvars summa är enligt 1655 och Österbotten, hvars d:o år enligt 1654 års längder, Städerna Helsingfors’, Wiborgs och Nyslotts mantalslängder äro, de två sistnämndas ur 1658 års verificationsbok, och den förstnämndes förslagsvis beräknad till 600 personer. Uppgifterna äro för öfrigt ifrån Sen. Ark. och fås genom äddering af häradernas och socknarnas mantalslängders snmmor,len af Vesterbotten och Lappland, så fås, om vi lägga de der uppskrifne 2,383 personer till vår förra summa, Finlands mantalsskrifua innevånare till ungefär 120,000. Anses mantalslängderna nu

upptaga endast 30 % af verkliga antalet innevånare, blifver detta 400,000. Härtill kommer ännu Kexholms län, hvilket under hela svenska tiden var befriadt ifrån mantalspengars erläggande och derföre äfven saknar några längder, hvarefter dess folkmängd kunde beräknas. För närvarande lefver mer än en niondedel af Finlands innevånare inom det gamla Kexholms läns gränser. Skulle förhållandet för 200 år sedan varit detsamma, hade länets folkmängd då bordt utgöra omkring 50,000 personer. Vi komma sålunda också på denna väg till en summa af vid pass 450,000 innevånare för hela Finland, 3;tio Hemmanens antal uti dåvarande stor-furstendömet utgjorde (1656) något öfver 35,000, hvarfö-re vi antaga antalet bönder eller gårdsegare varit detsamma. Beräknas nu torpare, soldater, båtsmän, inhy-singar, bandtverkare m. m., kort sagdt hela den obesuttna delen af familjefäder på landsbyggden till ett lika stort antal, få vi inalles 70,000 hushåll, som efter 5 personer på hushållet ger oss en summa af 350,000 menniskor. Lägges nu härtill befolkningen i landets 21 städer, som minst utgjorde 20,000, samt dertill ännu Kexholms läns, den finska andelens af Vesterbotten och Lappmarkens innevånare, stiger totalsumman af Finlands folkmängd äfven efter denna beräkning till närmare 450,000 personer. ') Till ungefar samma resultat komma vi äfven, om vi fästa oss vid den krigsstyrka Finland denna tid underhöll, och bvarom framdeles mera,

Mantalslängdernas siffror gifva oss åter anledning till betraktelser öfver de skilda landsdelarnes dåvarande relativa folkrikhet. Samma stora ojemnbet, som vi an-

Jemf. Cronholm. IV. 706 följ.märkte vid länens odling, anträffa yi också här. Äfvcij i folkrikhet stod Abo län ojemförligt främst. Der funnos år 1656, inberäknadt Åland, 11,396 hemman och 42,080 mantalsskrifne personer, således vida mer än 'A af hela Finlands dåvarande hemmantal och befolkning. Nuförtiden (1850), ehuru visserligen till sin areal något mindre •— ty år 1656 hörde dit äfven de andelar af Satakunda, som nu räknas till Tavastehus och Wasa län — har Åbo län endast 9,871 hemman, d. v. s. icke fullt 1/s, och dess befolkning stiger ej stort mer än till '/c af hela landets. Uleåborgs och Wasa län deremot hafva nu 13,152 hemman utgörande 4,421 mantal och en folkmängd, motsvarande mer än 'A af det nuvarande och mera än hela antalet af de£ dåvarande Finlands innevånare; men år 1654 bodde inom samma landtområde endast '/o af landets befolkning och dess hemmantal öfversteg sannolikt icke

6,000. Nylands läns hemmantal har på de6sa 200 år undergått ingen förökning, måhända snarare förminskning; ty 1655 hade Borgå och Raseborgs län ensamme 3,619'A hemman, och räknas härtill hemmantalen ifrån de socknar, som då voro förenade med Wiborgs län och Tavast-land, få vi ungefär summan 4,716, som 1850 utgjorde antalet af Nylands hemman. Den mantalsskrifna befolkning, som 1655 bodde inom det nuvarande Nylands läns gränser, steg ungefärligen till 15,000 personer, hvarföre det verkliga antalet innevånare sannolikt utgjorde 50,000, d. v. s. circa 'A af länets nuvarande folkmängd. Vi finna häraf, såsom också naturligt är, att såväl folkmängden som odlingen under dessa tvåhundra år varit proportionsvis störst i landets norra, medlersta och östra delar, men deremot minst i de södra och sydvestra, till livilka kulturen tidigast blifvit införd och hvilka, såsom mest be-byggda, minst erbjödo tillfällen till nyodlingar.

Kronans inkomster inflöto under en mängd olika benämningar, dels ordinarie skatter, dels tillf, .liga bevill-piggar, favilka sistnämnda, tillfölje af krigen och de derr af föranledda stegrade utgifterna, vid snart sagdt hvaije riksdag förökades. Då dertill rikets redbaraste tillgångar, genom förskingring af kronans gods och räntor, gin-go förlorade, måste bristen betäckas genom nya pålagor. Hela svenska kronans inkomster uppskattades vid slutet af drottning Kristinas regering till 6,493,804 d. s.') I denna summa deltog det dåvarande storfurstendömet Finland med ungefär en sjettedel, ty dess inkomster obe-räknadt tullarna stego till något mer än en miljon daler silfvermynt. De skilda länens landsböcker upptaga följande summor. 2)

Samtliga intraderna ifrån:

Åbo och Björneborgs län (1657) . . . 360,831 d. s.

Nylands och T:hus län3) (1656) .... 211,188 d. s.

^Viborgs o. Nyslotts län (1657) . . . 279,549 d. s.

Österbottens län4) (1661) . . . 136,657 d. s.

Åland ' (1657) • • • 25,121 d. s.

Således inalles 1,013,346 d. s., utom kronans inkomster af stora sjötullen och småtullarna. Af nyssnämnda summa

') Carlson. Sv. Hist. II. 110. Danmarks och Norges statsinkomster beräknas 1656 hafva utgjort 906,000 riksdr specie, deraf ungefär 250,000 belöpte sig på Norge. Hist. Tidskrift. Tredje Raekke. II. 95, 96.

*) Summorna äro, med afdrag af föregående årens rester, afskrif-ne ur landsböckerna för de inom parenthes upptagne åren. Obetalta rester från flere år tillbaka figurera nemligen i hvarje läns landsböcker, och göra de der befintliga hufvudsummorna vid första påseendet öfver-raskande stora. I Abo läns landsbok 1657 upjitagas ibland inkomsterna fordringar ifrån föregående åren till 202,698 d. s., hvarföre totalsumman af kronans intrader upptages till 563,529 d. s. o. s. v.

3) Härifrån saknas i Sen. Ark. landsbok för år 1657.

*) Österbottens landsböcker 1654—1660 saknas i Senats arkivet. År 1653 stego inkomsterna från denna provins till 103,621 d. s.utgjorde ordinarie räntan 584,879 d. s., mantalspengarna omkring 55,800 d. s. o. s. v. De öfriga inkomsterna voro: boskapspengar, skjutsfärdspengar, spannmålshjelpen,

landttågsgärden, riksdalershjelpen m. m. Äfven den först under Karl X:s regering införda fjerdepartsräntan inberäknas här. Af dessa summor kommo dock statsverket tillgodo endast en mindre del. Otaliga gods och räntor voro nemligen bortskänkte, sålde eller förpantade till privata personer, mest af adeln, tillfölje hvaraf mer än hälften af Finlands inkomster i räkenskaperna årligen måste afkortas. Ifrån ofvanupptagna summor utgjorde afkort-

ningen i

Abo och Björneborgs län .... 214,676 d. s. Nylands och Tavastehus län. . . 91,678 d. s.

Wiborgs och Nyslotts län .... 123,438 d. s.

Österbottens län................. 80,000 d. s.

Åland............................ 5,655 d. s.

Hela afkortningen steg således till 515,447 d. s., eller till mer än hälften af landets inkomster, och deraf utgjorde afkortningen för förläningar omkring 325,000 d. s. Den öfriga afkortningen innefattade anslag till lagmän och häradshöfdingar, emedan deras ordinarie räntor voro bortskänkta, frihetsår åt nyss upptagne hemman, ödesgods m. m.')

Drottning Kristinas regering var i allmänhet den svenska aristokratins gyllene tidsålder. Utmärkta statsmän, hjeltar och härförare fyllde då dess leder och det anseende dessa förskaffade sin samhällsklass bidrog måhända mer än något annat till adelns öfvervigt öfver de

') Kexholms län, som icke ingick i Finlands stat, lemnade 1656 i inkomster 72,257 d. s., hvaraf ordinarie räntan 55,146; skjutsfär dapennin-garna 12,375 o. s. v. Afkortningen till förläningar m. m. steg der s. å. till 60,392 d. s. Sen. Ark. Ingermanlands och Kexholms landsbok pro »nno 1656.ofrälse stånden, en öfvervigt som 1634 års regeringsform grundläde och gref- och friherreskapens inrättande befastade. Att aristokratins öfverhandtagande makt var förenad med de största vådor för det allmänna, i det den tindergräfde både thronens och folkets rättigheter, kad ingen förneka. Att Finland åter mera än Sverige led under detta adelsvälde, torde vara lika obestridligt; ty utom det att förläningarna här proportionsvis voro större och flere, kunde värt folk icke ens trösta sig dermed att deras med svett och möda erlagda afgifter skulle stanna inom landet och sålunda ändock i någon mån komma detsamma tillgodo; utan dessa afgifter fördes öfvcr hafvet till Stockholm, eller annorstädes, der den finska aristokratin efter denna tid föredrog att uppehålla sig. Dess gods förvaltades ofta af vinningslystna inspektorer, emot kvilkas förtryck och rofferier ringa utsigt till försvar fanns. Visserligen hade detta adelsvälde

också sina stora förtjenster — förtjenster, som på det finska folkets bildning och framåtskridande efterlemnat oförgätliga minnen; — men för ljuset får man icke glömma skuggan. Låtom oss derföre egna en blick åt de många småfurstar, som Finland vid Karl X Gustafs thronbestigning egde. Inberäknadt Kexholms län funnos här nämnde tid icke mindre än 9 gref- och 24 friherreskap, utom en otalig mängd andra adeliga förläningar. Följande förteck-niug utvisar huru stor del af Finlands jord var abaliene-rad från kronan.

tumma

år hemman afkortede

Åbo o. Björneborgs län (1656) 10,357 7,070

Aland..................(1656) 1,039 290>/a

Nylands o. T:hus län . (1655) 8,641 4,767

Wiborgs o. Nyslotts 1. (1657) 11,164 6,02l

Österbottens län ... . (1653) 3,7872/3 3,7133A

behållne

2,930

748»/a

3,200

5,143

73'ViaEhuru hopsummeringen såtillvida är oriktig, att totalsumman ieke stricte angifver verkliga antalet hemman i landet, emedan detta icke kan uppges ifrån Österbotten, livars ofvanupptagna siffror utmärka hela mantal — som redan dessa tider icke sammanföllo med hemman, utan der-före till åtskillnad understundom kallas hemman — gif-ver det dock en någorlunda trogen föreställning om för-läuingarnes vidd och betydenhet. I afkortningen ingå visserligen också prestabohl, öde- och frihetsgods, men detta endast till en ringa del. Utaf 7,070 i Abo län af-kortade hemman tillhörde 6,818 adeln; i Österbotten voro af 3,713 afkortade mantal 2,743 adeliga förläningar o. s. v.') En annan anmärkning, som emot dessa siffror vid första påseendet kunde göras, är den att de icke

l) Ofvanstående uppgifter äro, såsom hemtade ur de i Sen. Ark. befintliga landsböckerna, de pålitligaste. För jemförelse skull må här tvenne andra samtida uppgifter om hemmantalet och förläningamä i Finland få plats. Erindras bör endast att differensen i siffrornas storlek, fär en, om också icke fullt tillfredsställande, förklaring deraf, att’ i dessa uppgifter frågan är om hela hemman, d. v. s. mantal. Den ena af dessa upptager i

Öster- och Vesterbotten af hela hemman 4,414 donerade 2,583

Åbo och Björneborgs 1. d:o d:o 5,749 d:o 3,106 Tavastehus och Nyland d:o d:o 3,561 d:o 1,541 Wiborg och Nyslott d:o d:o 4,517 d:o 771 Åland d:o 6:6 733 d:o 6

Den andra åter uppgifver endast antalen af frälsemantal, som i Åbo och Björneborgs län utgjorde . . . 4,623

Tavastehus och Nyland 2,994

Wiborgs och Nyslotts län............ 1,238

Åland................................. 22

Öster- och Vesterbotten............... 2,583

Den sednare af dessa tvenne uppgifter öfverensstämmer ungefärligen med landsböckerna. Se Wieseigren: De la Gardiska Archivet XI. 96,gå ihop, i det att de afkortade och behållna hemmanen! tillsammans icke fullt motsvara hela antalet. Orsaken härtill är dock den, att frälsehemmanen vid uppbörden endast räknades till hälften1 af krono eller skatte, hvar-före ett frälsehemman vid afkortningen endast upptogs såsom ett hälft. *) Yi omnämnde att i

afkortningen äf-ven ingå ödeshemman; men dessa äro under denna tid ovanligt få i landet, med undantag af i Wiborgs och Nyslotts län,- der deras antal 1652 i det förra utgjorde 887 mantal och i det sednare omkring 3,400 skattmarker. 2)

Kexholms län var nästan helt och hållet abaliene-radt ifrån kronan. Det indelades i två fögderier: det norra och det södra. I det förra värderades jorden i arviorubel; i det sednare uti ader. Ar 1655 innefatta-, de Kexholms södra fögderi 44331/3G ader, och deraf egde. kronan endast l3/*!3)

Utaf alla magnater innehade grefve Per Brahe de största besittningarna i Finland* De utgjordes 1656 af Kajana slott och län, innefattande Paldamo och Sotka-mo socknar, som skattades till 90'/i mantal och räntade 3,499 d. s. samt Kuopio och Idensalmi socknar, utgörande 572 hemman med 6,172 d. s. Denna förläning bildade ursprungligen friherreskapet Kajana; men Brahe förenade dermed ännu Salo socken i Österbotten om 144*/2 mantal, samt Pielis pogost i Kexholms län om 670 ar-viorubel, hvarföre hela friherreskapets inkomster nämnde år utgjorde 15,864 d. s. Utom denna besittning egde Brahe: Brahelinna län i Savolax, utgörande ungefär nu-

’) Sen. Ark. Abo läns landsbok 1656 sid. 461.

J) Wiborgs och Nyslotts afkortningsbok 1652 p. 623. År 1656 utgjorde ödesmantalen i hela länet öfver 1,900.

3) Om arviorubel, ader och skattmarker, se Knorrings Beskrifning öfver Gamla Finland, p. 116.varande S:t Michels och Kristina socknar, upptagande 500 skattmårker och räntande 4,360 d. s.; vidare 973/-24 mantal i S:t Mårtens socken, räntande 2,627 d. 8. och 43 mantal i Pargas socken, rantande 1,465 d. B.* Brahes samtliga inkomster ifrån Finland stego således till mer än 24,000 d. S., en inkomst, som under dessa penningfattiga tider väl kan kallas furstlig. *) Det tröstande härvid är dock, att dessa penningar föllo i goda händer, och till stor del blefvo använda till landets bästa.

För att undvika onödig vidlyftighet meddela vi här nedan på de förnämsta adliga forläningarna under Karl X:s tid i Finland och Kexholms län en förteckning, upptagande förläningarneB namn, året då de blifvit donerade, orten hvar de voro belägna, storleken och inkomsterna, samt det år, ur hvars räkenskaper uppgifterna äro heintade. Förhållandet är nemligen sådant, att förlänin-garnas hemmantal och inkomster i nästan hvarje års landsbok uppgifvas något olika, ehuru skiljaktigheterna i allmänhet äro ytterst små, hvarföre de nedan uppgif-ne siffrorna kunna anses gälla för hela Karl X:s rege-ring.

’) Sen. Ark. Uppgifterna åro hämtade Ur ett bok med påskrift: ”1656 åhrs staat okh Itäkninge Book”, som endast innehåller räkenskaper öfver Brahes gods i Finland. Sannolikt kom den genom reduktionen ifrån Braheska familjens arkiv till statens. Om Kajana friherreskaps omfång och förvaltning iuhemtas flere upplysningar i en mindre afhandling af W. G. Lagus: ”Om Kajana och Uleåborgs friherrskap”. H:fors 1853. Den på Brahes föranstaltande ntkomna kartan i ”Tabella Geographica Caianiæ”, innefattar ej hela friberrskapet, ty Salo sockra och Pielisjärvi pogost ingå der icke.a. Grefskaper.

o C CQ pr "* 3 g; Socknar, SS Inkom- Namn. Innehafvare. 2- 00 Hs Oi B hvari förlä- 3 B ster. os° 11 Pr £c CO <D ^ e-t- ® ningen låg. p B d. s. Raseborg *) Lejonhufvud 1569 1658 Karis, Ingå, Sjundeå, Lojo, Pojo, Karislojo 722 5,370 Wasaborg *) G. Gustafsson 1646 1657 Nykyrka, Letala o. Wirmo 878 16,696 Björneborg a) G. Horn 1651 1657 Ulfsby,Kumo, Hvittis 362 8,505 Korsholm G. Oxenstjerna 1651 1652 Mustasaari, Storkyro, Lillkvro 413 7,539 Karleborg C. Tott 1652 1652 Nykarleby, 285 5,262 Wöro, Lappo, Ilmola arvio- rnbel Salmis K. G. Wrangell 1651 1656 Salmis, Suis-tamo 2,653 6,738 Sordavala G. Baner 1651 1656 Sordavala 2,759 5,963 Nyborg A. Wittenberg 1652 1656 Parikkala, Uguniemi 2,661 6,372 Kronoborg T. Oxenstjerna 1651 1656 Kurkijoki po-gost 2,380 6,377

*) Grefskapet innefattade 584] hemman, räntande 3,319 d. s. Deraf tillhörde grefve Lejonbnfvud 558] hemman, med 3,206 d. 8. ränta; men 1649 bekom han ytterligare i förläning 152 hemman, räntande 2,050 d. s., hvarjemte han genom köp lagt sig till 12 hemman af 113 d. 8. ränta. Under grefskapets jurisdiktion lydde Lojo, Karislojo, Pojo och Sjundeå socknai. Sen. Ark. Nylands landsb. 1658 p. 275,296,297,342. Ur hvilken källa Carlson (Sv.H. 11.33) hemtat sin uppgift att Baseborgs grefskap råntade 12,108 d. s. veta vl icke.

*) Egentliga grefskapet innefattade 496 hemman i Nykyrka och 208 i Letala, räntande 13,321 d. s.; men härtill kom ännu s. å. (1646) eu donation af 174] hemman, deriblaud Saaris kungsgård m. fl. i Wirmo, som inbringade 3,375 d. s.

3) Se Lännetär III. pag. 23, der inkomsterna närmare specificeras. Utom förläningen hade Horn köpt 29,*j mantal i Hvittis, som rantade 658 d. s. De ingå i ofran upptagna summor.b. Friherreskaper.

Aminne •) Horn 1561 — Haliko mantal — Kimito Oxenstjerna 1614 1657 Kimito 298 7,358 Korpo N. Bielke 1649 1657 Korpo 139 2,369 Loimijoki A. Wittenberg 1651 1657 Lojmijoki, Eura, Kjulo 170 4,800 Kumo A. Forbus 1652 1657 Kumo 13 hemman 300 Lempälä J. Kurck 1651 1657 Lempälä, We-silax, Tyr vis 115 1,680 Elimä Wrede 1653 1656 Elimä 301 2,755 Björkö H. Wachtmeister 1651 1656 Björkö, Wi-borgs socken 141 1,520 Nerpes Liljehöök 1652 1653 Nerpes 133 2,350 Laihéla Bonde 1651 1663 Laihela, Malas 190 3,483 Wöroborg Paikull 1651 1663 Wöro 80 1,476 Gla Karleby G. Baner 1651 1663 Gla Karleby 101 1,959 Ikalaborg S. Rosenhane 1652 1663 Kalajoki 150 2,627 Pyhäjoki2) C. Bjelkenstjerna 1652 1663 Pyhäjoki 8G 1,482 Limingo M. Soop 1651 1663 Limingo 129 2,447 Karlö W. Taube 1652 1663 Karlö 36 601 XJleåborg E. Gyllenstjerna 1651 1663 Uleå 78 1,360 Ijo Natt och Dag 1652 1663 Ijo 147 2,468 Kajana Per Brahe 1650 1656 Paldamo, Sot-kamo, Kuopio, Idensalmi, Salo, Pielis arvio rubel 15,864 Libelits Fleming 1651 1656 Libelits 1,231 2,200

') Åminne var egentligen icke någon förläning, ntan gammalt frälse. Stort var det icke, då adeins samtliga frälsehemman i Haliko, hvilka endast summariskt npptagas, voro 77J. Åbo läns landsbok för är 1656. *)

*) Bjelkenstjerna sålde dock hela friherreskapet åt Joban Oxen-stjerna, som redan i 1661 års landsbok upptages såsom dess innehafvare. Denna förläning känner icke Mathesius, utan uppräknar i dess ställe några mindre betydande. Snomi 1843, häft. 2, sid. 66.Tohmajärvi L. Kagg 1651 1656 Tohmajärvi 931 2,658 Kiides A. Lillie 1651 1656 Kiides 982 2,128 Pyhäjärvi Ykskull-Gyljen- bandh 1650 1656 Pyhäjärvi (vid Ladoga) ader 58 1,254 Orneholm *) Adler-Salvius 1651 1656 Kautns 96 2,069

c. Öfriga förläningar. *)

Ur råkenskaps-boken för år Socken, hvari förläningen låg. Mantal. [-Inkomster-] {+Inkom- ster+} i d. s. Per Brahes besittning i Pargas 1656 Pargas 45 1,465 D:0 d:o i S:t Mårtens 1656 S:t Mårtens 97 2,627 A. Wittenbergs förläning i Rimitto 1657 Rimitto 78 1,673 Stålhandskes arfv:s d:o i Sågu 1657 Sågu 37 bemman 1,088 G. Evertsson Horns gods i Abo län 1657 Wehmo (Ka-rintakka etc.) 129 2,990 Åke Totts d:o i Euraåminne 1657 Euraåminne 106 mantal 2,135 G. Horns till Kankas gods Yläne ocb Paatis 1657 Pöytis, Masku 109 hemman 2,308 Stenbocks frälse i Ofre Satakunda 1657 Tavastkyro 109 1,158 Totts frälse, de s. k. Liuksiala godsen 1657 Ivangasalam.m. 116 1,125 G. Karlsson Horns gods, Esbo gård m. m. 1655 Esbo 75 1,300 E. Gyllenstjernas gods i Wiborgs län 1656 Wekkelax 158 1,591 Jöran Paikulls d:o i d:o 1656 Wiborg, Såkk-järvi, Lappvesi 120 1,529 Johan Rosenhanes d:o i d:o 1656 Mohla, Kivi-nebb 49 1,140

*) Se Knorring, Beskrifning öfver Gamla Finland, p. 174.M. Rosenstjernas arfv:s i d:o 1656 Mohla, Nykyrka, Kivinebb 654 10,920 M. Barnoufs (Bronofz) arfv:s i Savolax 1656 Jokkas, Puu-mala m. m. 192 skattm. 2,807 Per Brahes förläning Brabelinna 1656 Peltosniemi n. v.Kristina s:n 500 hemman 4,360 von der Pholens arfts gods i Savolax 1656 Savolax öfre härad 244 2,962 H. Wachtmeisters d:o i d:o 1656 Savolax öfre härad 207 1,614 J. De la Gardis arfv:s gods i Öster botten •) 1663 Pedersöre et Kronoby 273 4,915 S. Helmfelts förläning i Österbotten 1663 Lappfjärd 43 741 G.Horns d:o i d:o 1663 Lochteå 67 1,158 Cl. Stjernskölds d:o i d:o 1663 Kemi 125 arviorub. 2,058 De la Gardis arfv:s d-o i Kexliolms län 1656 Tjurala 1,790 ader 2,555 Kommissarien Tranas d:o i d:o 1656 Uäisälä et Py-häjärvi 100 2,044 Biliinghau8ens d:o i d:o 1656 Sakkola 39 800

Denna förteckning på adelns besittningar i Finland är på långt när icke fullständig. För att vara sådan skulle den ensam för sig uppfylla en volym. Vi ha endast upptagit, utom samtliga gref- och friherreskap, de största andra förläningar, eller sådana, hvilkas ränta steg öfver 1,000 d. s. Att vi dock härvid icke alltid varit fullt konseqventa, medge vi gerna. Hvad inkomsterna

beträffar, bör omnämnas att de alla, med undantag af grefve Brahes, äro afskrifne ur landsböckerna, hvarföre de i sjelfva verket betydligt torde understigit de verkliga. De la Gardiska grefskapet Leckö i Sverige rän-tade efter kammarens beräkning 10,680 d. s., men gref- *)

*) Kronoby var till största delen lagdt under det dervaraude hospitalet. Dj la Gardi egde der endast ”Hopsala by”, utgörande 1GJ hemman, räntande 300 d. s.vens verkliga inkomster derifrån utgjorde 52,000 d. s. >) Att förhållandet i Finland varit ungefär enahanda är högst troligt. Kajana län t. ex. räntade enligt landsbo-ken 1,439 d. s., men enligt friherrskapets egna räkenskaper 3,499 d. s., Braheska godsen i Pargas enligt den förra 913, men enligt de sednare 1,465 d. s. o. 8. v. Med de andra adliga förläningarna i vårt land förhöll det sig sannolikt på samma sätt.

Dessa stora besittningar åtföljdes af andra ännu mera betydande förmånsrättigheter. Hvarje adelsman åtnjöt icke blott skattefrihet för sin person, utan denna öfver-gick äfven på den jord han tillhandlade sig, hvilken genast ombytte natur och blef frälse. Frälsehemmanen er-lade endast halfva utskylder emot skatte, och samma förmån hade de vid soldatutskrifningar. De som bodde inom den så kallade frihetsmilen, d. v. s. en mil eller närmare till den adliga sätesgården, voro fria ifrån alla ex-traordinarie afgifter. Adelsmannen egde patronatsrätten i den socken der han bodde, kunde icke i lifssaker dömas af andra än sina likar, egde uteslutande rätt till alla högre embeten i riket m. m. Störst voro dock de rättigheter, som tillhörde grefvarna och friherrarna. Deras underhafvande skulle näst den trohet och lydnad, som de voro konungen skyldige och pligtige, erkänna och anamma låntagaren såsom sin rätta herre och grefve. Han egde både härads- och lagmansrätten inom sitt gref-skap; ja till och med de der boende adelsmännen voro underkastade hans jurisdiktion. Grefvarne tillsatte sjelf-ve sina domare, fogdar, länsmän o. s. v.; de hade i sina grefskap fängelser, som hade rum icke blott för vanliga brottslingar, utan äfven för uppstudsiga och vanartiga underhafvande, hvilkas sjelfständighetskänsla behöfdekufvas; de kunde uppbygga städer, som enligt Kristinas resolution af den 26 Januari 1651 tillförsäkrades tio års frihet ifrån alla utskylder af hvad namn de än voro, och efter frihetsårens slut behöfde endast erlägga till kronan hälften af lilla tullen — den andra hälften skulle tillfalla grefven — och tredjedelen af accisen; de fingo slutligen i dessa städer icke blott utnämna de vanliga em-betsmännen, utan till och med tullinspektörerna. Friher-rarne hade icke rättighet att bygga städer; men åtnjöto i öfrigt ungefär samma förmåner.1)

Yi omnämnde redan förut att de största förlänin-garna innehades af magnater, hvilka uppehöllo sig utom Finlands gränser och der förtärde sina inkomster. Af de praktfulla slott, hvilka till en del ännu qvarstå i Sverige såsom minnesvårdar ifrån krigarärans försvunna århundrade hade vårt land derföre med undantag af Raseborg knappast att uppvisa något enda. Såsom ståtligt byggda sätesgårdar uppräknar likväl Wexioni-us: i Abo län: Saaris, Annola, Kjuloholm, Kankas, Lechtis, Nynäs, Aminne, Runegård, Qvidja, Brinkala, Atu, Wuorentaka, Kärknäs; i Nyland: Gerknäs, Svidja, Gennerby, Sjundby, Grafbacka, Brödtorp, Bolsta, öfver-by, Abborfors, och i Wiborgs län: Ykspää, Niemis, Ka-vantholm, Strömsnäs, Kaistillax, Kelkala, Pytterlax och Saviniemi.

De flesta af de berömde män, hvilka Finland under trettioåriga krigets tidsskifte framammat, voro vid Karl X Gustafs anträde till regeringen antingen döde, eller såsom bosatte utom landet, för detsamma så godt som förlorade. Jöns Kurck, Torsten Stålhandske, Klas

sa. fl.Larsson Fleming m. fl. hade redan lyktat sin bana. Gustaf Karlsson Horns tjenstebefattningar tvungo honom att uppehålla sig i Lifland; Arvid Wittenberg synes den korta tid han icke var i fält bott i Stockholm; A. Forbus vistades såsom guvernör i Pommern o. s. v. Der-emot hade Finland haft den lyckan att några år (1637 —1640 och 1648—1650) få hos sig behålla en svensk man, som mer än någon infödd finne på denna tid var för detsamma kär och dyrbar: Per Brahe. Kort före Karl X Gustafs thronbestigning bortkallades han likväl ifrån sin generalguvernörs befattning genom Kristinas bref af den 14 Januari 1654; emedan de förstörda finan-cerna nödgade regeringen att indraga generalguvernörs-embetena i Sverige, Finland och Ingermanland. *)

Efter eröfringen af Ingermanland och Kexholms län. voro Finlands gränser mindre utsatta för ett fientligt anfall än förr. Dess fästningar hade derföre också mycket vanvårdats och förfallit. Wiborg, Nyslott och Kexholm voro de vigtigaste; men i huru dant tillstånd desse befunno sig, ådagalades snart, då det ryska kriget utbröt.. Kajane-

borg vidmakthölls deremot väl af grefve Brahe, som der underhöll en besättning af 20 soldater. Dessutom höll han i sitt friherreskap på egen bekostnad 30 dragoner, hvarjemte allmogen dersammastädes var pligtig att man-grannt beväpna sig och tåga fienden till mötes, ifall han inbröt i landet. Kajana läns innevånare voro i dess ställe befriade från utskrifning. Dess manliga befolkning e-mellan 15 och 60 år exercerades två gånger om året vid vinter- och sommarmarknaden. Hvarje krigsduglig man kallades ”kruunun joutsi” och var skyldig att alltid haf-va sina vapen i beredskap, hvilka voro en stålbåge, en handbåge, ett par skidor och ett spjut. Den sålunda.

*) Kungl. Sv. Riks ark. riksrsgistr. 1654 fol. 20.beväpnade styrkan torde hafva uppgått till 600 man. Till landets försvar ville Brahe äfven använda Zigenare, af hvilka han förmådde en skara af 130 personer att nedsätta sig på ödeshemman i Pielis, emot vilkor att män-nerne skulle deltaga i den öfriga allmogens militäriska öfningar. *)

I allmänhet hade svenska rikets krigsmakt ieke undergått någon ombildning sedan Gustaf II Adolfs tider. Fotfolket indelades i större och mindre regementen, af hvilka ett af de förra motsvarade tre af de sednare. Ett mindre regemente åter bestod af 8 eller 9 kompanier, hvart och ett på 150 man. Till deras underhåll voro militiehemman anslagne. Under Gustaf Adolfs regering uppsatte Finland tre större regementen fotfolk, utgörande 10,800 man, samt 3,000 ryttare.2) Härtill kom ännu värfvadt manskap, adelns rusttjenst, artilleri m. m., hvarföre Finland då ensamt uppställde en tredjedel af konungarikets (d. v. s. Sveriges och Finlands, men icke de öfriga transmarinska besittningarnas) infanteri och ungefär % af dess kavalleri. Under den följande krigstiden blef denna styrka förökad. Så beräknades i slutet af år 1635 konungarikets inhemska krigsmakt till 39,033 man, hvaraf 23,649 voro Svenskar och 15,384 Finnar. I dessa siffror ingå icke artilleriet (2,000 man) och sjöfolket (3,000), i hvilkas uppsättande Finland äfven deltog. Då arméen under krigets fortgång allt mera ökades (år 1644 utgjorde den 54,000 man), steg äfven den finska härens numerär i samma proportion.3) Wexionius

*) Åbo Tidn. 1777 pagg. 133, 138.

*) Cronholm. Sv. Hist. etc. IV. p. 627, 647.

Odhner: Srerige» inre Historia onder Christinas förmyndare, p. 202, 203.påstod att Finland omkring 1650 ”efter de säkraste och pålitligaste beräkningar” hade i tjenstbart skick öfver 20,000 soldater, fotfolk och ryttare tillsammans.') Denna summa är på grund af det nyssanförda sannolik. I 1654 och 1655 års riksregistratur ha vi funnit uppbrotts-order utdelas åt sju finska regementen till fots, två regementen ryttare och två regementen dragoner; hvarjem-te vi i handlingar ifrån samma tid påträffat, utom finska adelsfanan, ytterligare tre andra regementen. Finlands krigsmakt till lands utgjorde således 1654, utom artilleriet och adelsfanan, minst 14 regementen, men sannolikt mera. Att döma af utskrifningarna och de resultater dessa utvisa vill det synas som om Finlands landtarmé förhållit sig till det egentliga Sveriges nära nog som 2 till 3. År 1639 t ex. steg knekteutskrifningen i Sverige och Finland tillsammans till 5,427 man, deraf det sed-nare ensamt presterade 2,048, och år 1676 lemnade Finland af 5,663 nyss utskrifne på sin del 2,253.2) Få vi anse förhållandet varit detsamma under tiderna emellan dessa begge anförda år, så skulle vi komma till det resultat, att af de under tyska trettioåriga kriget (1680— 1648) i Sverige och Finland utskrifna 72,158 man, 28,863 belöpte sig på Finland. Att denna siffra i det närmaste också motsvarar verkliga förhållandet, är säkert. Dock angifver den på långt när icke allt det manskap Finland lemnade till detta krig, utan endast summan af de förstärkningar de förut utrustade och i Tyskland befintliga finska regementena tid efter annan härifrån erhöllo, — och dessa ej ens fullständigt, emedan rytteriet och afven en del af infanteriet icke rekryterades genom utskrifning, utan genom rusttjenst eller värfning — och huru mycket

') Epitome deacript. Lib. VI. cap. 3.

J) Dela 6ardiska arcbivet XII. 26, 27.manskap Finland på denna väg kontribuerade finnes icke uppgifvet.

Bland regementerna under Karl X:s tid förekomma i handlingarna omnämnda: Abo och Björneborgs läns regemente till fots, bestående af 8 kompanier, under öfver-ste Axel Stålarms befäl, och Österbottens regemente, 9 kompanier, under öfverste Nils Båt. De öfriga regementerna känna vi endast efter deras chefer. Sålunda omtalas öfverste Bernt Mellins regemente (9 komp.), öfverste Bernhard von Gertens regemente (9 komp.), öfverste Hans

Knorrings d:o (ifrån Tavastland), öfverste Herman Cappels, sedermera öfverste Ferssens d:o, generalmajor Koskulls d:o, alla till fots; vidare Gustaf Kurcks och Erik Kruses (ifrån Wiborg) ryttareregementen, samt generalmajor Henrik Horns, öfverste Fabian Berndes och öfverste Taubes regementen dragoner, hvarutom ett par värfvade regementen jemte de öfriga i handlingarna förekomna. *) Härtill kan ännu läggas adelsfanan, utgörande 2 kompanier a 100 man hvarje,2) garnisonen i fästningarna m. m.

Vi tveka icke att påstå, det Finland under dåvarande förhållanden väl hade kunnat försvaras af denna krigs-styrka, ifall den blott dertill blifvit använd. Detta kom dock icke i fråga. Under fredstiderna var armén visserligen hemma; men till ringa hugnad för våra allvarliga bönder, hvilka ogerna fördrogo de hemkomne krigarnes öfvermod och sjelfsvåld, och af deras umgänge icke heller lärde lärde sig mycket godt. Då krig deremot utbröt

*) Kungl. Sv. Riks Ark. riksregistr. 1654 fol. 1531 va. fl. och 1655 fol. 75, 76 m. m., äfvensom Sen. Ark. de skilda länens verifications- och jordeböcker för denna tid.

J) Odhner: Sv. inre Hist. nnder Christinas förmynd. 208, 209.och de finska krigarnes hemmavaro verkligen varit af nytta, skickades de vanligen bort till aflägsna slagfält. Här kämpade de tappert mot Tyskar, Polackar och Danskar och öfverlemnade sitt fädernesland, som måhända endast då kände någon uppriktig saknad öfver deras frånvaro, att försvara sig så godt det kunde. Sannt är att ett sådant försvar dåförtiden var vida lättare, såväl tillfölje af den krigiska anda, som ännu genomgick hela folket, som också emedan den fiende, man hade att bekämpa icke var synnerligen långt avancerad i krigskonsten. Vid fiendtliga infall i landet voro alla män skyldige att på landshöfdingens kallelse gripa till vapen, och talrika, ehuru odisciplinerade och dåligt beväpnade finska bondehärar möta oss derföre ofta i dessa tiders krigs-historie. Åfven borgarne måste vid belägringar deltaga i sin stads försvar, hvarföre de också under fredstider voro pligtige att vara försedda med gevär. >) De under-gingo årligen den 1 April mönstring och öfvades dessemellan sannolikt i excercis.2)

I sjöförsvaret deltog Finland ungefär i samma proportion som i det till lands. Ar 1638 indelades rikets sjöfolk i tre regementen, deraf ett utgjordes af Aland och Finland, utom Österbotten, hvilket landskaps båts-mansrustning ingick i det ena af de två regementen, som egentliga Sverige presterade. Då nu dessa tre regemen- *)

*) Den 23 Juli 1657 anhöllo borgmästare och råd i Åbo hos rik-sens råd att af kronan få uppköpa 100 st. musköter, emedan borgerska-pet var skyldigt att vara försedt med vapen; men deras förra gevär gått förlorade vid stadens brand. Sen. Ark. Gottlundska Sami. Af Wiborgs räkenskaper för samma år framgår att staden var skyldig en af sina handlande Anthoni Burchardt 1,200 d. s. för inköpte gevär. Sen. Ark. Wiborgs läns landsbok 1657.tens manskap inalles utgjorde omkring 4,000 man, synes det icke vara för högt tilltaget att beräkna Finlands anpart deri till 1,500 man. Ar 1640 utvidgades båts-

mansdistrikterna i hela riket. Uti kustorterna, som voro belägna en mil eller närmare ifrån hafvet, skulle 5 krono- och skatte-, eller 10 frälsebönder, samt 3 prester underhålla en båtsman. Ifrån Finland och Österbotten tillsammans utgjordes sålunda 900 nya båtsmän, hvilka, räknade till de gamla, gifver oss en summa af 2,400 man, motsvarande 2/s af Sveriges och Finlands gemensamma sjöförsvar. *) Efter fredssluten i Brömsebro och Roeskild, hvilka inbringade Sverige så många kustländer, som sedermera ingingo i båtsmanhållet, blef Finlands deltagande i sjöförsvaret proportionsvis mindre och steg 1697 till icke fullt hälften af det egentliga Sveriges.2)

Ännu återstår att meddela en öfversigt af rättstillståndet, kyrkan, undervisningsväsendet, helsovården m. m. i vårt fädernesland under den tid Karl X Gustaf styrde detsamma; men vi spara detta tills vidare, för att i sammanhang med en teckning af kultur- och sedetillståndet redogöra derfor. De nu anförda data gifva dock en allmän öfverblick af Finlands ekonomiska förhållanden vid medlet af 17;de århundradet. Ehuru för närvarande glest befolkadt har det dock fyra gånger så mycket innevånare, som för 200 år sedan, och dess uppodlade jord' har förökats ännu mer. Statsinkomsterna hafva sju-, om ej åttadubblats, och landets ex- och import stigit säkert tre *)

*) Odlioer. Sveriges inre Hist. etc. p. 216. 217.

*) De la G ar di sk a Arcb. XII. sid. 35. Flere kustsocknar, som förut lydde UDder båtsmanshållet, bade under tidernas lopp blifvit förvandlade till knektesocknar, såsom Piikkis, S:t Karins m. fl. Rikregistr. 1654 fol. 905. Om

Sveriges sjöförsvar under Gustaf II Adolfs regering, »e Cronholm Sv. Hist IV. p. 678—703.gånger i förhållande dertill. Sammanlagda kapitalvärdet af de finska stapelstädernes ut- och införsel utgjorde nem-ligen 1637: 459,672 d. s. och 1640: 432,198 d. s. ') Der-emot underhöll Finland 1654 en vida större krigsstyrka än nu. Hvad de skilda landsorternas produkter och industri beträffar, hafva de öfverhufvudtaget undergått högst få förändringar. Österbottens lax och tjära, Tavastlands lin, Ålands strömming och ost, Raumos och Nystads läkter och trädkärl, Nådendals stickade yllevaror, Åbo traktens lärftsväfnader o. s. v. voro då redan kända handelsartiklar. De bondskutor, som nu besöka våra städer segla för det mesta ut ifrån samma hamnar och föra äfven med sig ungefär samma landtmannavaror, som de för 200 år sedan; endast försäljningsorterna äro något förändrade. Befolkningen var vida ojemnare fördelad än nu. Åbo län, Nyland och Åland voro då redan temmeligen bebyggda. Till dessa stod de öfriga landsdelarnas odling i största missförhållande. För den inre kommunikationens underlättande hade grefve Brahe låtit anlägga en mängd landsvägar, med hvilkas bebyggande man ännu 1654 i en del orter var sysselsatt. Gästgifverier inrättades i städerna, enligt kungl. förordningen af den 9 April 1638, och på landet enligt förordningarna af 1 Okt. 1649 och 11 Augusti 1651. Gästgifvargårdarna, som fingo vara två mil nära hvarandra, skulle till det minsta innehålla tre slags våningar (d. v. s. rum) ”så att en våning varder adelige ståndspersoner på nödfall förbehållen, den andre för annat hederligt folk, och den tredje för gement sällskap” (!). Skjutstaxan för en häst var i Sverige 6 öre s. m. milen; ”men i Finland så och öster- och Vester norrland skall för h varje häst, han vare sadlad, spänd för släda, kärra eller vagn, gifvas fyra öre s. m. för milen, för någre deres kommoditeters skull, som dem tillstå i de landsän- *)

*) Odhner. Sveriges inre Hist. etc. p. 290.darna att hålla hästar med mindre omkostnad än i Sverige”. ')

Hvilken betydelsefull plats Finland dåförtiden intog, såsom en medlem i den svenska rikskroppen, ådagalägger redan Trettioåriga krigets historia. Ofvanupptagne siffror och statistiska beräkningar komplettera denna.

”Kristina har af svenska historieskrifvare hårdt blif-vit behandlad, och i mångas tanke har hon af ingen Svensk bättre förtjenat. Mig hänger hon vid hjertat; och jag kan ej tänka på henne utan tacksamhet. — Hon är bättre än hon synes. Man kan ej säga detsamma om den aristokratiska faktion, ur hvars hand hon i sjelfva verket har ryckt Sveriges spira för att trycka den i en starkare hand än hennes egen” yttrar Geijer. Ju mera vi varit i tillfälle att göra oss förtrogna med dessa tidsförhållanden, ju mera vi lärt oss inse den kraft hvarmed denna ”starkare hand” fattade i rikstyglarna, desto mera känna vi oss manade att instämma i dessa den snillrike häfdatecknarens ord. Uppväxt ”under skuggan af sin faders lagrar” fann Kristina sig omgifven af en mäktig och stolt aristokrati, med obestridliga anspråk icke blott på rikets, utan äfven hennes enskilda erkänsla; — drottning öfver en af Europas mäktigaste stater, trodde hon sin kronas ära fordra, att ådagalägga sin erkänsla genom lysande frikostighet; — ung och lättsinnig brydde hon sig *)

*) Stiemman. Saml. af kungl. Bref II. p. 160, 588, 6C4 m. m.

slutligen icke alltid om, åt hvilka personer hon utdelade belöningar, utan omringades derföre snart af otaliga nåde-ansökande, hvilkas pretensioner tillväxte i samma mån de kungliga nådegåfvorna fördubblades. Hvarthän detta slöseri skulle leda, insåg Kristina sjelf måhända bäst. Hvar-je ny förläning förminskade ej blott kronans inkomster, Utan äfven dess makt; men lyftade i dess ställe småningom på bondeståndets skuldror adeln till en höjd, ifrån hvilken den snart skulle nedblickat på sjelfva thronen. Att en sådan plan icke var fremmande för den tidens aristokrati, är kändt. Bondeståndets urgamla rätt till jorden, dess tillvaro såsom ett fritt stånd var allvarsamt hotad; — men vatt hafva gjort omöjlig fortgången af denna, genom hennes egen obetänksamhet alltför mycket befordrade plan, det är Kristinas ära”, yttrar Geijer. Vi öfverensstämma med honom också deri, att vi anse henne icke åtnjutit ”nog rättvisa för den ståndaktighet, hvarmed hon, emot de store, genomdref sitt eget beslut att i Karl Gustafs händer nedlägga en spira, som blifvit henne för tung”.')

Kallelsebrefven till den märkliga riksdag, der Kristina verkställde sitt länge fattade beslut att nedlägga kronan, äro daterade den 17 Februari 1654. Utom det öppna riksdagsplakatet, utfärdades skilda kallelsebref till ärkebiskopen, biskoparne och superintendenterna i Sveri-rige och Finland, till landshöfdingarne dersammastädes, samt till borgmästare och råd i de sex förnämsta städerna, deribland Abo och Wiborg. Den 2 Maj samman-

kommo ständerna i Upsala; den 6 Juni på förmiddagen försiggick afsägelsen, och samma dag på eftermiddagen skedde Karl Gustafs kröning. Tillgången härvid är nogsamt bekant. Sedan kröningshjelpen blifvit beviljad och *)

*) Samlade skrifter. Förra Afd. Del. 6, p. 353—355 och 527.såväl stånden, som enskilda riksdagsmän, å sina valmäns vägnar, inlemnat sina besvärspunkter, upplöstes riksdagen.

Ifrån första början sö vi Karl X med allvar egna sin uppmärksamhet åt den inre förvaltningen. Finanserna ställdes på bättre fot; den lysande hofhållningen inskränktes och förslag till en billig reduktion af kronans räntor förehades med ifver. A andra sidan stäfjades med kraftig hand de missbruk, h vilka i landet framkallat klagomål. Upplysande för vårt folks dåvarande belägenhet äro de besvär dess ombud, isynnerhet af allmogen inlem-nade.

Åtskilliga landsändar, deribland Österbotten, anförde, att de nu sedan de kommit under adeln måste utgöra flere utlagor, än förut då de voro under kronan. Pargas socknemän klagade dessutom, att frälseinnehafvarne icke tilläto dem fritt bruka sitt fiske, ”som dock deras enda näringsmedel är”. Isynnerhet voro klagomålen ifrån Tavastland och Satakunda uppå adelns fogdar och upp-bördsmän lifliga och högljudda. De pinade och misshandlade bönderna; och de som råkat i deras ogunst, isynnerhet ”de fattiga, som inga mutor hafva dem att gifva”, läto de godtyckligt utskrifva till soldater, hvari-genom hemmanen blefvo öde. Icke mindre betungade voro de under militären anslagne hemmanen. Ryttarebönderna ifrån Åbo och Wiborgs län, Nyland och Tavastland besvärade sig att de måste betala dubbla herre-dagspengar, nemligen åt officerarne *) och dessutom åt sina egna ombud. Vidare beklagade de sig öfver officerarne, hvilka vid mönstringarna och besigtningarna sön-derslogo och ogillade de hemma i landet förfärdigade pistolerna och karbinerna, så att bonden ”årligen måste *)

*) Enligt kuugl. resol. af den 4 Okt. 1647 skulle den till riksdagen resande officern af hvarje ryttarebonde uppbära 12 öre s. m.

\köpa 2 a 3 pistoler”. Yid hvarje sådan besigtning fordrade officeren 6 kannor hafra och 6 öre s. m., hvilket allt föll sig svårt att erlägga. I en del orter klagades på kammarfiskalen och mantalskommissarierna, att de vid sina längders upprättande nppskrefvo orklösa gubbar, tiggare och barn o. s. v.

Alla dessa besvär lät Karl Gustaf noga undersökas af vederbörande auktoriteter, hvilka förständigades att deröfver inkomma med förklaringar. Hvad flere landsorters begäran om lindring i skatterna vidkom, förklarade kungen, att han gerna skulle villfara deras önskan, *men emedan närvarande tidsens lägenhet sådana tillgifter ej kan tåla; alltså förmodar han att de samme hjel-per än vidare riket till hjelp och understöd godvilligt ntgöra och betala; dock vill han att der någon fattig och utarm funnes, som] alldeles vore ute med och af sig kommen, att landshöfdingen utlagorna för densamma efter föregången noga ransakning förmedlar, som han pröf-var skäligt och allmogen tilldrägeligt vara”. Böndernas missnöje öfver saltets stegrade pris och deras begäran att kungen genom böters fastställande ville sänka detsamma, sökte Karl X skingra genom att förespegla dem det saltet numera säkert skulle af sig sjelft falla, sedan handelns fria lopp icke mera hämmades af sjökriget emellan England och Holland. En och annan lindring beviljades dock. Innevånarne i Töfsala, hvilka ”med stor möda och besvär, samt lifsfara den resande man, isynnerhet gesanter och sändebud, till Aland och Kumlinge socken i menföre, storm och oväder öfverfö-ra måste”, befriades ifrån den betungande skyldigheten att bygga landsvägar utom sockens område. Österbottens, Wiborgs och Nyslotts läns bönder förskonades ifrån de böter, hvilka landshöfdingarne ålagt dem att betala för det de uteblifvit ifrån utskrifningarne; men varnades (K. E. F. I—s V. 1865.) 4derjemte att framdeles i tid inställa sig vid dessa, och rätta sig efter de kungliga instruktionerna. Kyminene-gårds läns supplik om förhöjd skjutstaxa afslogs dere-mot.')

Klagomål öfver de monopolier, som kändes mest betungande, jemte böner om utvidgade privilegier fylla vid denna likasom vid flere andra både föregående och efterföljande riksdagar de finska städernas besvärsskrif-ter. Man kan visserligen icke vänta, att det finska han-delsståndet under denna tid skulle gjort större framsteg i nationalekonomin, än tidehvarfvets störste statsmän; men i alla fall förefaller det underligt, att se samma städer, hvilka just, anfört den bittraste klagan öfver de band, hvaraf den fria handeln hämmades, icke finna några reglementen nog starka, när det gällde att inskränka densamma hos deras grannar. I ett voro dock snart sagdt alla finska städer eniga, och detta ena var tjäru-kompaniets afskaffande. Häri fann konungen likväl icke skäl att

instämma, utan afslog deras anhållan, emedan, tjärukompaniet var inrättadt ”på gode och vigtige skäl och motiver, hvilke alle här att upprepa och remonstre-ra vore alltför långt”, samt dessutom lände ”fäderneslandet och dess inbyggare, fast mera till profit och förkof-ring, än till skada och nackdel, enär man saken rätt öf-verlägger”. (!) I öfverensstämmelse med dessa åsigter utfärdade Karl Gustaf den 29 Augusti 1654 en ny förordning för tjärukompaniet, i hvilket Finlands tre stapelstäder Abo, Helsingfors och Wiborg skulle få deltaga med ett sammanräknadt kapital af 30,000 riksdaler, sålunda att Wiborg hade lof att insätta 18,000 och de två andra 6,000 riksdaler hvardera. Kompaniet förpliktades att gifva åt stapelstäderna ”för hvar läst god vrakgild tjä-ra af rätt mått” 16 riksd. specie; hvaremot stapelstäder* na då de köpte tjäran af uppstäderna skulle betala dessa 15 riksdaler, men med landtmännen fingo de fritt öfver-enskomma om priset. Ifall dugliga finska fartyg funnos till hands, skulle kompaniet endast använda dessa och icke befrakta några utländska. Att kungen också ansåg nyttigt, att närmare bestämma frakten, eller huru mycket mera som skulle erläggas åt finska, än åt utländska fartyg, bör efter det of vananförda icke förefalla någon oväntadt. Handeln betraktades ju enligt den tidens åsig-ter såsom ett spädt barn, hvilket man i öfvermåttet af sin kärlek så väl inpackade och insnörde i lindor, att det höll på att förqväfvas. Mera måste man undra der* öfver att det allmänna missnöjet i förening med de långvariga trakasserier, som tobakshandelns inskränkande förorsakat, icke förmådde öppna Karl Gustafs ögon för det i så många afseenden skadliga och onyttiga deri. Utan att fästa sig vid föregående tidens lärdomar i detta hänseende, gaf han den 23 December 1654 privilegium åt amerikanska kompaniet att allena få införa tobak i riket. Följderna visade sig snart i en förökad smyghandel, som framkallade nya och skärpta straffbestämningar.')

Ingen stads privilegier ville konungen stadfästa, utan uppsköt dermed tills han närmare hunnit taga reda på landets och financernas tillstånd. Orsaken var tydlig. Karl X kunde icke stadfästa alla de förläningar och friheter, hvarmed Kristina så frikostigt slösat på krethi och plethi; han ville icke sjelf lägga hinder i vägen för en reduktion, utan slapp ifrån saken lättast genom att förklara, det han uppsköt stadfästandet af alla sådana friheter, gifne enskilda samfund eller personer, till en lägligare tid. Mindre förmåner beviljades likväl vissa stä-

') Stieruman. Saml. af K. bref etc. II 778—785 S; 875—38o.der. Åbo erhöll rättighet att i två år uppbära allt dana arf och sakören, som i staden föll, hvarjemte dess aflö-ningsstat minskades sålunda att borgmästarnes antal nedsattes till tre och rådmännens till åtta.') Saltkompaniet förständigades att årligen sända till staden två saltskepp, på det ortens behof af salt skulle kunna tillfredsställas. Wiborgs finska församling begåfvades af konungen med en klocka. Dess borgerskaps anhållan att få en nyckel till stadsporten, för att, när eldsvåda nattetid uppstod, genast kunna få vatten ur sjön, afslogs deremot ”efter derutaf kunde lätteligen någre andre otjenlige con-sequentier och olägenheter uppstå och infalla”. Städerna vid finska viken, isynnerhet Helsingfors klagade, att de Est- och Lifländske bönderna årligen i stor myckenhet kommo till Nylands skärgård, der de under förevändning att fiska, utmånglade salt och andra köpmansvaror, hvarigenom borgerskapet i Finland hindrades och förfördelades i sitt näringsfång. Dessutom brukade dessa Est-och Lifländska skeppare föra med sig ”åt Lifland allehanda löst parti och grofve missdådare, jemväl och före deras afresande föröfva åtskilliga insolentier och skalke-stycken”. Då en förordning om seglationen emellan Finland och Reval nyss blifvit utfärdad, hänvisade kungen de finska städerna till denna, och befallte i öfrigt lands-höfdingarna vaka öfver att det öfverklagade oskicket måtte upphöra.') *)

*) Förut voro borgmästarnes antal 4. Äfren Wiborg hade förut 4 borgmästare; men genom Kristina» bref af den 3 Mars 1654 nedsattes antalet, så att stadens aflöningsstat 1657 upptog: 3 borgmästare, 6 rådmän, 1 stadssefcreterare, 1 stadskassör, 1 handelsuppsynings-man, 1 stadsbarberare, 1 stadsfogde, 7 stadstjenare, 1 stadsvaktmästare, 3 ordinarie saltmätare ocb 1 skarprättare. Sen. Ark. Wib. Lands-bok 1657.Eldsvådor hörde snart sagdt till ordningen för dagen. Eftergifter i skatter och understöd åt brandskada-de förekomma derföre nästan vid hvarje riksdag. En häftig vådeld förstörde Nyslott. Landshöfdingen fick befallning att handla med länets allmoge, om understöd af byggnadsvirke och proviant till fästningens skyndsamma återuppbyggande. Hvad den der utanföre anlagda staden beträffade, skänkte Karl X åt dess borgerskap 100 d. s. ”till kyrkoprydnad och en klocka”. ')

De vid riksdagarna i allmänhet anförda besvären få först genom framdragandet af bestämda fakta sin rätta

belysning. Sådana stå oss till buds i flere enskilda böne-och klagoskrifter, som isynnerhet personer af den finska allmogen inlemnade till Karl Gustaf kort efter hans an-träde till regeringen. Af dessa klagoskrifters mängd ser man att Finlands bondestånd snart sagdt i alla landsändar väntade att med den nya konungen också en ny och bättre tid skulle för detsamma uppgå. Många bönder till och med ända ifrån Savolax infunno sig personligen i Stockholm, der de med sina besvär fingo företräde hos konungen. Klagomålen gällde vanligen de adliga förläningsin-nehafvarne och deras inspektorer. Icke få drag af upprörande råhet och sedeslöshet, värdiga medeltidens mörkaste tidskiften, blefvo nu bringade i ljuset. Flere af de små förläningsinnehafvarne utaf den lägre adeln huserade på sina hemorter såsom denna tids röfvarriddare fordom. Endast några exempel härpå: En major Erik Persson Pistolehjelm, som hade en del af Akkas socken och Kylmäkoski by i förläning, anklagades att med odrägliga utlagor, våld och misshandlingar tvinga sina under-hafvande att afsäga sig sin bördsrätt. Af en bonde borttog han all dess egendom och lät honom för hans gen-sträfvighet ”öfver ett helt dygn hänga i handklofvar.” Kornetten Erik Mårtensson Stjernkors i Orivesi ankla-des af en bonde, som fördenskull enkom begifvit sig till Stockholm, att ha våldtagit hans hustru, misshandlat honom sjelf och slutligen sökt drifva honom ifrån hans hemman. Emot en ”välbördig Simon Skraggenskjöld” i Euräpää anfördes, att han med öppet våld bemäktigade sig sina underhafvandes lösegendom och derefter utdref dem ifrån deras tomma boningar m. fl. ex. Flere af den högre adelns fogdar och tjenare uppförde sig på samma sätt. Odrägliga skatter, förtryck, våldsamheter och kroppsliga misshandlingar, äfven emot qvinnor, ingå öfverhuf-vudtaget såsom stående punkter i alla de rättsökandes klagoskrifter. Med allvar grep Karl X in i detta oskick. De svårare målen hänskjötos till hofrätten i Åbo, med sträng befallning att noga ransaka och afdöma desamma, emedan, såsom orden lyda, ”vårt höga kongl. embete samt lag och sjelfva rättvisan kräfver att slika våldsamma och öfverdådiga akter må androm till sky och varnagel exem-plariter afstraffade varda”. Mindre besvär skulle lands-höfdingarne undersöka och laga så att enhvar finge rätt.1)

Många förhållanden påkallade en ny riksdag. Den beständigt tilltagande bristen i financerna gjorde en reduktion af kronans bortgifna räntor nödvändig. Kristina sjelf hade insett detta och dertill formligen gifvit Karl Gustaf sitt samtycke.2) Ingendera ville dock se förslaget framlagdt på kröningsriksdagen, och derföre gäckades vid detta tillfälle många förhoppningar. Karl Gustafs mening var dock ingalunda att länge uppskjuta frågan, ehuru de storartade krigsplanerna snart nog satte den i *)

*) Dersammast. fol. 870, 975—977, 1700, 1924 ro. fl. och år 1655: 761, 1646 ni. m.

*j Carlson. Sv. Hist. I. p. 23.andra rummet. Redan den 20 December 1654 utfärdade han kallelsebref till ständerna att den 26 Februari 1655 infinna sig i Stockholm. Sedan krigsfrågan och be-villningarna voro afgjorda uppstodo de hetaste debatterna angående kronogodsens indragning. Professor Cyg-næus har anmärkt såsom ett i våra häfder minnesvärdt faktum, att de ifrigasje förfäktarne af reduktionen just voro ifrån Finland.') Äfven 1655 års riksdag besannar detta; ty ibland dem, som här för denna sak voro verksammast, framstå Herman och Erik Fleming, Bengt och Krister Horn, Lorentz Creutz m. fl. I öfrigt blir det för vidlyftigt att redogöra för denna riksdags förhandlingar. Vi anmärka endast att partisinnet icke heller nu var overksamt att försöka nedsvärta de män, hvilka hade mod att bryta med ståndsintressena för att befordra det allmänna bästa.2) Riksdagsbeslutet, dateradt den 25 Juni 1655, innehöll ständernas samtycke till kriget. Till Retsammas kraftiga förande beviljade ridderskapet och adeln, krigsbefälet och menige allmogen utskrifning under tre år, sålunda att en karl af hvart tionde kronohemman och hvart tjugonde frälsehemman skulle uppställas till rikets tjenst, dock med uttryckligt förbehåll att adelns tjenare äfvensom deras sätesgårdar, samt de hemman som voro belägna inom desammas rå och rör skulle vara fritagna från utskrifning. Borgerskapet beviljade på lika lång tid en fördubblad båtsmansutrustning. Hvad reduktionen beträffade, beslöts att undersökning skulle anställas med alla förläningar, som blifvit bortdonerade efter den 6 November 1632 (Gustaf II Adolfs dödsdag). Allt hvad sedan

*) Inbjudningsskrift tili Professorerne Forsmans och Ahlqvists installation. H:fors 1863 p. 80. *)

*) Exempel härpå är det sätt, hvarpå landtmarskalken Erik Fleming blifvit behandlad l Kryxells Berättelser nr Sv. Hist. Del. XI., p. 89, 90, för hvilken framställning Hosenhanes dagbok legat till grund.den tiden inom de

såkallade omistande orter kommit ifrån kronan skulle till densamma återkallas; alla som genom låtsadt köp, eller under falskt föregifvande af egna eller förfädrens tjenster, skaffat sig donationer, skulle genast förlora dem; och af alla öfriga efter den ofvanbestäm-da tiden donerade gods, skulle en fjerdedel återlemnas till kronan. Då likväl de sålunda afträdda godsen icke, förrän undersökning försiggått, kunde af kronan tillträdas, samtyckte adeln att till dess detta skett årligen erlägga i penningar så mycket som fjerdepartsräntan steg till, enligt den uträkning som i kammarkollegium gjordes på viss och oviss ränta. ') Samma dag riksdagsbeslutet affattades utfärdade konungen en ”Stadga angående godsen och deras reduktion”,; samt utnämnde kort derpå medlemmar i reduktionskommissionen, till hvars ordförande han bestämde den rastlöst verksamme och o-blidkeligt stränge Herman Fleming.

Detta var nu den ryktbara fjerdepartsräfsten, som i början företagen med ifver och utan alla konsideratio-ner, snart nog genom de allt mera hotande krigshändelserna förlamades i sin verksamhet. Sjelfva instruktionen för kommissarierna synes varit ett hastverk och utfärdades först samma dag, den 10 Juli 1655, som konungen afseglade ifrån Elfsnabben till Polen. Att på dessa

och andra grunder i likhet med Fryxell betvifla Karl Gustafs allvar med hela reduktionen är dock orätt, ehuru man måste medgifva, att denna för den storartade idén om bildandet af ett Skandinaviskt östersjövälde nödgades träda i bakgrunden. Det fordrades, såsom Carlson sannt anmärker, för att kraftigt kunna genomdrifva reduktionen, en stark konungamakt. Visserligen innehade Karl

>) Kiksdagsbeslntet finnes intaget hos Stiernman. II. 1231—1258. Om riksdagen i öfrigt se Carlson Sv. Hivt. I. 61—81.X en sådan; men den berodde doek i väsendtlig grad på hans framgångar i kriget. ”Derföre finner man ock, så länge konungen var stark genom sina segrar, reduktionen gå med rask fart framåt; men sedermera då förhållandena förändrade sig, förlora i styrka.” l) Enligt riksdagsbeslutet hade största delen af Österbotten, såsom anslaget under amiralitetet, bort återgå till kronan; men då kommissionen skulle verkställa indragningen var Karl X som bäst i Polen under ganska bekymmersamma omständigheter och ville icke försvåra dessa genom att just nu stöta sig med så många af rikets förnämsta ätter. Han skref derföre den 27 Februari 1657 till Herman Fleming ifrån Marienburg att, ”eftersom vid reduktionen af österbottniska godsen infaller en och annan casus och betänkande, att man nu så hastigt och utan vidare förklaring dermed icke skulle kunna fortfara, besynnerligen med de store län, eller grefve- och friherreskaper”, är hans befallning att man med återkallande af dessa förläningar må hafva något anstånd.2) Åtskilliga andra dylika undantag gjorde, att kronans vinst utaf indragna gods i allmänhet icke steg högt. Åfven fjerdepartsräntan var ej så stor, man kunnat vänta; ty ifrån det dåvarande stor-furstendömet Finland steg densamma endast till omkring 45,000 a 50,000 d. s.

Krigstankarna, som så hastigt upptogo Karl X:s sinne och hvilka under första månaderna af hans regering ännu voro sväfvande och osäkra, hade redan de sista dar-garna af året 1654 antagit en bestämd form. Polen, svagt genom inre oroligheter, samt dessutom angripet af Ryssland och kosackerna, erbjöd för den svenska eröfrings-lystnaden ett lätt byte. Johan Kasimirs hårdnackade en-

’) Sveriges Hist. under KuDg. af Pfalz. huset. Del. I., p. 245. J) Kungl. Riks Ark. riksregistr. 1657 fol. 414.vishet att icke afstå från sina anspråk på svenska thro-nen jemte hans sändebuds Canaziles öfvermodiga och förolämpande uppträdande i Stockholm voro enkom beräknade att fästa uppmärksamheten derpå. Sålunda drogs Karl X bort ifrån de många inre angelägenheterna, för att störta sig och sina folk i ett krig, hvars dimensioner förstorades med hvarje år och slutligen vida öfverstego rikets krafter. För den aktgifvande läsaren ha dessa krig ett särskildt intresse. Sverige, genom Gustaf II Adolfs och Axel Oxenstjernas snille upphöjdt till rangen af en stormakt, ville i stolt sjelfkänsla gå sin egen väg, oberoende af Frankrike. Utan stöd af ett fast materielt underlag kunde detta dock icke lyckas; och häri finna vi äfven förklaringen till de täta omkastningar, den stora ombytlig-het, för att icke säga opålitlighet, som utmärkte Karl X:s politik. Målet — ett skandinaviskt östersjövälde — förlorade den visserligen aldrig ur sigte; men medlen för att uppnå detsamma förändrades snart sagdt utaf hvarje vindkast inom den Europeiska diplomatin. Hvad snille, fält-herretalenter och tapperhet ensamma lör sig kunde åstadkomma, har Karl X dock visat verlden. Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän bilda slutstenen i den stora

kedjan af de svenska eröfringarna, och då alla de öfriga efterhand gått förlorade, qvarstår ensamt denna, den varaktigaste och nyttigaste landvinning Sverige någonsin gjort, såsom ett ovanskligt minne af tionde Karls segrar. Det är väl icke rätt att i historien skåda några tillfälligheter och på grund deraf framkasta förslag om huru verlden skulle sett ut, ifall den eller den händelsen icke inträffat; men dock frestas man mången gång att fråga sig sjelf: hvad hade Karl X uträttat, ifall icke en Kristina, utan en Karl XI varit hans företrädare?

Kriget emellan Polen och Ryssland hade genast påkallat Sveriges uppmärksamhet. Å ena sidan måste Lif-land skyddas för oförmodade fiendtliga infall; å andra sidan åter Ryssarne förhindras att tränga fram till hafvet. Redan den 2 Augusti 1654 skref Karl X till riksmarsken Gustaf Horn, som förde öfverbefälet i Lifland, att han skulle noga vårda sig om fästningarna och gifva grann "akt på avenuerna vid Dunen". Till hans förstärkning skickades ifrån Finland Axel Stålarms regemente till fots och Henrik Horns regemente till häst. Dessutom fingo i September sex kompanier af Österbottens regemente order att oförtöfvadt afmarschera till Ingermanland, hvarjemte Finlands öfriga regementen gjordes färdiga till uppbrott. Riksmarsken påmintes att lägga sig till säkra och pålitliga kunskapare, af hvilka han kunde få reda på Ryssarnes och Polackarnes aktioner, samt sedan med hvarje post underrätta kungen om ställningen der. I början på år 1655 blefvo rustningarna allvarsammare. Rytteriöfverstarne fin-go befallning att förstärka hvarje kompani med 40 man; värfningsplakater utfärdades, rymmare efterjagades och städerna tillsades att oförtöfvadt lefverera båtsmän. I Januari 1655 gafs befallning åt Gustaf Kurcks ryttare och B. Mellins regemente till fots, att om möjligt isvägen ifrån Porkala bege sig till Estland; och i Mars fingo Kruses, von Gertens, återstoden af Österbottens och 4 kompanier af Berndes regementen order att tåga till samma land. De öfriga finska trupperna afseglade sommaren derpå ifrån Helsingfors under generalmajor Henrik Horns befäl till Pommern, för att derifrån marschera till kungen i Polen. Mindre finska afdelningar hade redan tidigare stött till hufvudarmén i Dalhamn. Af brist på tjenliga farkoster, som landshöfdingarna, oaktadt i tid skedda befallningar, icke lyckat's i tillräcklig mängd hopbringa, fördröjdes de sista truppernas afsegling ända in i Juli. ') *)

*) Riksregistr. är 1654 fol. 1222, 1644 och är 1655, fol. 75, 76, 213, 466—468, 641, 643, 697 m. fl.Sålunda var nu Finland nästan totalt blottadt på militär. Dess soldater stredo härefter i fremmande länder, fördelade på flere skilda armékorpser. Att, ifall det vore möjligt, steg för steg följa med de finska krigarnes marscher i Lifland, Polen, Preussen, Danmark, Norge m. m. vore derföre ungefår detsamma som att skrifva en utförlig historia öfver alla Karl X:s krig. Detta kan dock icke ingå i planen af närvarande arbete. Vi måste åt den svenska krigshistorien öfverlemna omsorgen att undan glömskan rädda minnet af de finske män, som bidragit till dess ära, och inskränka oss endast att ibland de lagrar, våra landsmän der borta skuro, nämna Warschaus försvar och Arvid Wittenberg!

Ehuru Karl X vidtagit nödiga åtgärder att lätta den tunga, som truppernas marscher förorsakade allmogen, kunde besvär dock icke undvikas. Hvarje soldat skulle under marschen dagligen bekomma en kanna öhl eller svagdric-ka, 3 skålp. bröd och F/2 skålp. kött, fisk eller smör, hvarjemte hästen skulle få 2 kannor hafra och V12 lass hö. Fria skjutshästar måste lemnas åt samtliga officerare, dock ifrån kaptenen nedåt endast en häst åt hvarje. Alla såväl frälse-, skatte- och krono-, som ryttare- och knektebönder voro skyldige att deltaga i durchtågsgärden och leverera skjutshästar. Landshöfdingarna befalldes handla med adeln och landssåtarne så att gärden fördelades lika på hela lär net. Vidare skulle de följa med truppen så länge den tågade genom deras län, "afvärjandes dermed alla insolentier som af krigsfolket i sådan lägenhet kunna föröfvas". Sådana uteblefvo dock icke, hvilket synes af sednare utaf Karl Gustaf utfärdade befallningar till landshöfdingarne att ransaka om det öfvervåld soldaterna på sitt genomtåg gjort.') *)

*) Riksregistr. 1654 fol. 1495, 1556 och år 1655 fol. 1544 m. fl.De tätt på hvarandra följande nya utskyldema i forening med krigsgärderna utarmade flere landsändar. Redan i November 1654 ansåg sig landshöfdingen i Wiborg Johan Rosenhane böra hemställa till kungen om icke de fattige undersåtarne i hans län kunde förskonas ifrån någon af de extraordinarie räntorna; emedan de, utom de på riksdagarna beviljade krönings- och bröllopsgärderna, nödgades betala dryga afgifter till Nyslotts reparation och för truppernas genomtåg, hvilken sistnämnda utskyld var den mest betungande af alla. *) Några eftergifter voro dock icke att tänka uppå; tvertom

blefvo förhållandena till Ryssland snart sådana att nästan alla landets återstående krafter måste tagas i anspråk för ett försvarskrig vid dess egna gränser. *)

*) Landshöfd. J. Rosenhane till kungen den 24 Not. 1654, bland landsböfdingarnes skrifvelser i Kongl. St. EiksarkiTet.